MUZAFFER
İLHAN
ERDOST

Ulus
Uluslaşma
Demokratikleşme

ONUR
YAYINLARI

BİRİNCİ BASKI

ULUS
ULUSLAŞMA
DEMOKRATİKLEŞME

MUZAFFER İLHAN ERDOST

ŞAHİN MATBAASI
ANKARA
ŞUBAT 1991

İÇİNDEKİLER

7 Ulus, Uluslaşma, Demokratikleşme
67 Solda Bunalım ve Sosyal-Demokrasi
72 İnsan Hakları ve Demokratikleşme
78 Körfez, Ortadoğu, Demokratikleşme
83 İşkence ve Sorumluluklar
88 Ölüm Orucu ve Yüzkırkbir-kırkiki
91 İçerdeki Gazeteciler ve Açlık Grevi

MUZAFFER İLHAN ERDOST

Artova'da (Tokat) doğdu, 1932.
Veteriner Fakültesi'ni bitirdi, 1956.
Şiir (1948 →), öykü (1952 →), deneme ve eleştiri (1951 →) ile yazın yaşamının içinde oldu.

Toplumsal sorunlar, Türkiye (Osmanlı dahil) tarihi, tarım, faşizm ve demokrasi konularına daha ağırlıklı eğildi, 1965→.

Açık Oturum Yayınları (1958-60),
Sol Yayınları (Kasım 1965→),
İlhan'ın ölümünden sonra *Onur Yayınları* ([1974] 1980→) sahip ve yönetmeni.

Yayınlanmış kitapları:

"Türkiye Sosyalizmi" ve Sosyalizm, 1969
Türkiye Üzerine Notlar, 1970
İlhan İlhan, 1983
Kapitalizm ve Tarım, 1984
Osmanlı İmparatorluğu'nda Mülkiyet İlişkileri, 1984
Bilim ile Yazın Arasında, 1984
Şemdinli Röportajı, 1987
Demokrasi ve "Demokrasi", 1989
Onu Anlat İşte, Anlatı, 1989
Havada Kalan Güvercin, Şiir, 1990
Ey Karanlık Mavi Güneş, Öykü, 1990
Adam İçin Türevler, Eskiz, 1990
Ulus, Uluslaşma, Demokratikleşme, 1991

1

İnsanlar, doğal evrimlerinin belirli bir evresinden başlayarak, dillerini üretmiş olmalı.

Bir dilin dil olarak üretilme düzeyine gelmesinin pek uzun yıllar almış olması anlaşılır bir şeydir. Çünkü dilin üretilebilmesi için gereken alt evrelerin tamamlanmış olması gerekir. Yani seslerin dizimi belirli bir düzeye geldikten ve topluluk ölçeğinde şeylerin (nesnelerin, edimlerin vb.) karşılığı/simgesi olacak ses kümeleri oluşturulduktan sonra, dil de, dil olarak üretilme aşamasına gelmiş olmalı.

İnsanların belirli büyüklükte topluluklar oluşturması dilin üretimi için önkoşul olmak gerekir. Bir insan topluluğunun belirli bir büyüklüğe (sayıya) ulaştıktan sonra dilini üretebildiği, dillerin

toplulukların nüfus olarak büyüklüklerine, coğrafi dağılımına (demografik özelliklere) bağlı olarak geliştiği birer varsayım olarak eklenebilir.

Hemen her topluluğun ayrı bir dil üretmiş olması ve bu dillerin sözcük ve yapı olarak birbirinden ayrı olması, toplulukların birbirinden ayrı türediğinin, ya da (belki de sürü durumunda) birbirlerinden topluluklar olarak ayrıldıktan sonra dil üretme yeteneği kazandığının (ya da dil üretme aşamasına geldiğinin) kanıtı olmalı.

İnsanın atası, tür olarak aynı ya da benzer olmakla birlikte, toplulukların, yer ve zaman bakımından birbirlerinden ayrı türemiş oldukları ya da yaşamlarını sürdürdükleri yerin doğal özellikleri farklı olduğu için, gelişmelerinin de farklı olduğu düşünelibilir. İnsan olarak birbirinden farklı olduğu için değil, gelişmeleri farklı olduğu için, toplulukların bugünkü dilleri de farklıdır.

Yanyana yaşayan iki topluluğun dili, sözcük bakımından olduğu kadar dilin yapısı (sentaksı) bakımından da birbirinden ayrı ise, bu, bu iki topluluktan birinin, aynı (tek ve bir) topluluktan şu ya da bu biçimde ayrılarak kendine ayrı bir dil türetmiş olmasıyla açıklanamaz. Dillerin oluşumunun erken evresinde, topluluktan bir grubun ayrılması sonucu, iki topluluğun dilinin farklılaşması olanaklıdır. Ama tümce yapısının (sentaks) esas olarak farklı olduğu iki dil arasında, böyle bir akrabalık düşünmek olanaklı değildir.

İki topluluğun dilinin farklı olması, ya (aynı türde olmakla birlikte) ayrı atalardan, ayrı mekanlarda (coğrafya bakımından ayrı bölgelerde), farklı zamanlarda türemiş olmasıyla, ya da toplulukların birbirlerinden ayrıldıktan sonra dillerini üretmeye başlamış olmasıyla açıklanabilir.

(Topluluklar arası ilişkilerde, savaşla, ticaret ve teknikle, yazın, yayın ve bilimle birlikte, ikinci bir dil olarak yaygınlaşan diller ya da ikinci dil o-

larak şu ya da bu nedenle öğrenilen diller konumuzun dışında.)

Bir dilin, ilk dil ya da anadil olarak daha yaygın olması, bu dili üreten topluluğun öteki topluluklardan daha eski ve belki daha yeni olmasıyla, ya da bu topluluğun öteki topluluklara göre nüfus bakımından daha üretken koşullara sahip olmasıyla, ya da bu topluluğun başka toplulukları (doğal biçimde olsun, gönüllü olsun, zorla olsun) kendi içinde eriterek büyümüş olmasıyla açıklanabilir.

Kimi dillerin tarihsel süreçte (ve toplumsal ölçekte) kaybolmasının düşündürdükleri de var:

Acaba insan toplulukları, ilk ürettikleri dilleri *geliştirerek* mi bugünkü dillerini oluşturdular? Yani (*Homo sapiens* dönemiyle birlikte) insan topluluklarının ürettikleri ilk dillerin her biri ya da kimileri, bugünkü yetkin dillere evrimleşecek bir niteliğe sahip miydi? Yoksa ilk diller, toplulukların yanyana, içiçe bulunduğu ve birbirleriyle kaynaştığı yerlerde, bugünkü gelişkin dillerin üretilmesine bir altlık mı oluşturdular? Yani, belirli bir düzeye yükselen insan toplulukları, ilk ve o ölçüde ilkel anlaşma araçlarının üstünde, bugünkü gelişkin dillere evrimleşecek dillerini mi ürettiler?

Toplumların konumlarına bağlı olduğu kadar, dillerin özelliklerine göre de, bu ilk dillerden kimi gelişme olanağı buldu, kimi güdük kaldı, kimi de kayboldu mu?

Bunları, herhalde daha uzun zaman, ancak kendimize sormakla yetineceğiz.

2

Soy esasını koruyan topluluklarda, dilin sürekliliği soyun sürekliliği ile sağlanır. Dolayısıyla (kabile, aşiret, boy gibi) soy da, kendi birliğini, di-

lin varlığıyla korur.

Siyasal ve ekonomik olarak örgenlenmiş yeni birliğin, yani ulus birliğinin oluşmasıyla, soy ve soy birliği belirleyici olma özelliğini yitirmeye başlar. Hele bu yeni birliği, dili/soyu farklı topluluklar oluşturduğu zaman, doğal olarak soy ve dil bütünlüğü, birliği oluşturmanın gerekli koşulu olmaktan çıkar. Çünkü yeni birlik (ulus birliği), üyelerini, belirli bir soydan geldikleri için değil, bu yeni birliğin (ulusun) öğesi (üyesi) olduğu için ve bu yönüyle korur.

Üyelerden biri, ister kendi üyelerinden biri tarafından, yani içerde, ister dışardan, siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel ya da bedensel yönden saldırıya uğradığı zaman, onu, aynı kandan (soydan) geldiği için değil ya da aynı dinden, mezhepten olduğu için değil, aynı ulus birliğinin üyesi olduğu için korumak durumundadır

Uluslaşma, nasıl iletişim ve ulaşımın belirli bir birliğin ekonomik bakımdan yalıtık birimlerini birbirine bağlamaya başlamasıyla ayakları üstünde doğrulursa, tekniğin ve teknolojinin iletişim ve ulaşımı yaygınlaştırması ve yoğunlaştırması ölçüsünde ulus da modern kimliğini kazanmaya başlar. İletişim, ulaşım ve buna altlık oluşturan teknik gelişme, kendine yeterli, dışa kapalı ekonomik birimleri, ulus ölçeğinde, bir ya da birkaç merkez aracılığıyla birbirine bağlamakla kalmaz, aynı zamanda yazılı yayın aracılığıyla, bu yeni birliği kucaklayan yeni bir kültür, yani alt birimleri temsil eden alt kültürleri yadsımayan, bu birimleri kucaklaması anlamında bir üst kültür olarak ulus kültürünün oluşmasına yolaçar.

(Ulus nasıl kendisinden önceki birlikleri kucaklayan, nitel bakımdan daha gelişkin bir birlik ise, kültürünün de kuşkusuz daha gelişkin ve ulus ölçeğinde bir kültür olması doğaldır. Ama bu kültürün, ulus birliğinin sınıfsal özelliği ölçüsünde,

sınıfsal farklılıklar sergilemesi kaçınılmazdır.)

Bu ulus kültürü, ulus içinde ağırlıklı olan soyun dilinin ulus dili olarak gelişmesine olanak sağlarken, uluslaşma da, soy özelliklerinden soyunmaya başlar. Ağırlıklı soyun dilinin ulus diline dönüşmesi ile, ağırlıklı soy dahil soyların soy özelliklerinin ulus özelliği içinde erimesi, çetin denebilecek bir çelişki yumağı oluşturur. Uluslaşmanın ve bağımsızlaşmanın niteliğini belirleyen küçükburjuva ulusalcı yönelim, ulus birliği içinde yer alan öteki soysal toplulukları, ağırlıklı soy içinde eritmeyi seçeneksiz bir politika olarak benimser. Soyları farklı topluluklar ise, kendi soylarını, öncelikle dillerini koruyarak korumaya yönelirler.

Burada ağırlıklı soy, kendini ulus ile bütünleştirme yanlışına düşerken, öteki soylar da bu baskının yoğunlaşması ölçüsünde soy olarak kendi varlıklarını, birlikten ayrılarak ve ayrı bir "ulus" oluşturarak, korumayı öne çıkarırlar.

Yanılgının nedeni, birinin kendini egemen "soy" olarak algılamasında, ötekilerin kendilerini ezilen "soy" olarak nitelemesinde, yani soruna "soy" açısından bakmış olmalarındadır.

Oysa ulus, ne tek bir soyun soy olarak birliğidir, ne de soyların birliği. Burada, olsa olsa, "soy"ların *eridiği bir kaynaşmadan* sözedilebilir, ve ulus, bir soyun öteki soyu ya da soyları zorla asimile ettiği (özümsediği, içine soğurduğu) bir birlik değil, her soyun, gelişmenin doğal sonucu olarak soy kabuğunu çatlattığı, soy kabuklarından kendini yalıttığı, ulus birliği içinde, özgür olarak kaynaştığı, ulusa dönüştüğü ya da dönüşmesi gerektiği birliktir. Birbiriyle çatışan soyların birliği değil. Soyların birbirini yutması ya da bir soyun kendi içinde öteki soyları eritmesi de değil. *Özgür kaynaşma.*

Bunu özünden kavrayamayan bir anlayış, "soy"

şovenliğinden kendini arındırsa da, küçük-burjuva ulusalcılığı duvarını aşamaz.

Dil, dili kullanan topluluğun konumuna göre, günlük yaşam dilinden, siyasal özgürlüğe doğru evrimleştikçe, dilin, siyasal gücü de öne çıkar. Yerel topluluğun anadiline olan düşmanlık, dilin kendisine değil, bu siyasal düşünüşe ve gücedir. Ayrı dil konuşan soy'a karşı karşıt duygular beslenmesinin temelinde, ayrı dil konuşan soyun, ağırlıklı soyun varlığını tehdit ettiği gibi bir algılama egemendir.

Sorun, aslında, ağırlıklı soyun, üstün soy olduğunu (egemenliğini) dayatmasından kaynaklanır, ve öteki soyların eşitlik istemi, doğası gereği, ağırlıklı soyun "egemenliği"ni yadsıdığı için, bu, ulus birliğinin tehdidi olarak algılatılmak istenir.

Oysa bir soyun üstünlüğünü, aynı ulus birliği içinde yer alan öteki soyları ezerek sağlamaya ve sürdürmeye çalışmak, ancak baskıcı yöntemlerle olanaklıdır. Kendini üstün/egemen konumda kabul eden ve ulus birliğinin geleceğinden kendini sorumlu tutan soy, bu ulus birliğini, baskıyla sağlıyorsa, burada, özgür bir birlikten sözedilemeyeceği gibi, ulus ölçeğinde özgürlükten de sözedilemez.

3

Dil, insanın türeyişiyle birlikte sahip olduğu bir şey olmadığı gibi, bir dilin, bu dili konuşan kişiyle bedensel/biyolojik zorunlu bağı da yoktur. Belirli bir soydan gelenlerin, ancak o soyun dilini öğrenip konuşmaya yargılı olduğunu söylemek olanaklı değildir.

Anadillerini yitirenler, giderek soy kökenlerini de yitirirler. Ulus-öncesi yapılanmalar için söylemek gerekirse, dil ile sıkı sıkıya korunan ilkin soydur, soy birliğidir. Dilini yitiren, ergeç soyunu da yitirir.

Bir soya başka soylardan katışanlar olsa, top-

luluğun kullandığı dil, katışık olan bu soyların saf (arı) kabul edilmesinin koşulu olur. Hatta böyle bir katışmayı, dil kendinde yadsır.

Örneğin anadili Türkçe olan herkesin, soy olarak *saf* Türk olduğu görüşü ağır basar. Soya başka soydan katışmalar olsa da, dil, katışan soyları örter ve katışanlar, giderek kendi soylarını kendileri de bilemez olurlar. (Bizim yazılı bilgimiz yoksa, birkaç kuşak önceki atalarımızı bilemediğimiz gibi.) Başka bir soya katışarak katıştığı soyla örtüşen biri, kendini, katıştığı soyun dili aracılığıyla, katıştığı soyun saf (arı) üyesi olarak algılar.

Soyu koruma kaygısı, dili ezdirmeme savaşımıyla örtüşür. İçinde yer aldığı ulus birliğinde, soy birliği (aşiret, kabile) çözülürken, dile sarılarak soy birliğini çözülmekten kurtarma çabası, bir bakıma, soya sarılarak dili kurtarma çabasıyla kucaklaşır. Yani dil ve soy özdeşleşmiş gibidir. Haklı nedeni de vardır: Kendini egemen soy olarak algılayan anlayış, ulusun eşit üyelerinden bir bölümünü (anadil farkı esas alınarak) alt soylar olarak baskılayarak, onların soy özelliklerini kendi soy özelliği içinde eritmek ister. Sorun eşitlik sağlayarak çözülebilir. Burada eşitlik istemi farklı soyların eşitliği olarak ileri sürülebileceği gibi, soylarından yalıtılmış yurttaşların eşitliği istemi olarak da ileri sürülebilir. Genel açıdan ikisi de yanlış değildir. Soyların eşitliği öne sürülebilir, çünkü hiç bir soy ötekinden aşağıda değildir. Ama ulus açısından, soyların eşitliğini değil, ulus üyelerinin (yurttaşların) eşitliğini savunmak doğrudur. Çünkü ulus, soylar topluluğu değil, özgür ve eşit yurttaşlar topluluğudur.

Soy, birlik olarak, çağın gelişmesine ve kendini içten eriterek ulus birliğinde kaynaşmasına karşı direndiği sürece, uluslaşma da o ölçüde gecikir. (Uluslaşma nitel olarak aşılmış olsa da, en küçük birimleri birlik ile kaynaşmadığı sürece

uluslaşma tamamlanmış sayılmaz. Bizim burada uluslaşmadan amacımız da tamamlanma süreci ile ilgilidir.) Dolayısıyla görünürde ilerici olan, nesnel olarak gerici rol oynar.

Oysa yurttaş olarak tam bir eşitlik, dolayısıyla anadilin serbest olması, gönüllü birlik ve kaynaşma için önkoşuldur.

4

A dilinin üst dil olduğu, başlıca **a** ve **b** soylarından oluşan bir ulus birliğinde, ağırlıklı **a** soyunun **b** soyunu içinde eritmek istemesi; **b** soyunun ise **a** soyunun kendisiyle özdeşleştirdiği ulus birliğinden ayrılarak hem baskıdan, hem de eritilmekten kurtulmak istemesi, her iki soyun da, ulus ile soyu özdeşlemesinden kaynaklanır.

Oysa ulus, ne ağırlıklı **a** soyunun birliğidir ve ne de **a** ve **b** soylarının soy olarak birleşmiş birliğidir. İki soyun, soy olarak değil, ulus olarak birliğidir. İnönü, Lozan'da, "Milli davalarımızı, 'biz Türkler ve Kürtler' diye *bir millet* (ulus) olarak kabul ettirdik." (*Ulus*, 31 Mart 1969) diyordu.

"Bir ulus" olmak, Türkler ve Kürtler için aynı değerde olmak demektir. Ulusun oluşmasında Türkler daha belirleyici rol oynamış, ulus, adını, ağırlıklı soyun adından almış olsa da.

Ulus birliğinin, başlangıçta, soy birliğiyle belirleyici ölçüde örtüştüğü söylenebilir. Ne var ki, ulus birliğinin oluşumu, belirli bir soyun iç evriminden çok dış koşulların belirlediği biçimde soy (dil) farklılıklarını da kucakladığı zaman, burada, bir dilin ağırlıklı olması yanında, başka dillerin varlığı da doğal olarak gözlenir.

Resmi dil olarak kabul edilmesinin yanısıra, **A** dilinin, ulus ölçeğinde ortak dil olarak kullanıldığı ve toplulukların büyüklüklerine göre değişen ölçekte **b**, **c** ve **d** dillerinin konuşulduğu bir ulus bi-

rimini örnek olarak alalım.

Toplulukların kendi *içlerinde* **b**, **c** ya da **d** dilini, yani kendi anadillerini, özgürce kullanabilmelerinin yanısıra, birbirleri *arasında* **b** ya da **c** ya da **d** dillerinden birini değil, ulus birliğinin ortak dili olarak **A** dilini kullanmaları ağırlıklı soyun dilini kullanmak olarak nitelendirilmemek gerekir. Dillerden birinin, en gelişmiş ve yaygın olan dilin, ortak anlaşma dili olması, ulus olma sürecinin doğal ve gerekli sonucudur.

Çünkü ulus, soy birliği ya da soyların birleştiği bir birlik değil, (tarihsel kökenini soy ya da soylardan almakla birlikte) siyasal ve ekonomik yeni bir birliktir. **A** dilinin ulus birliğinin resmi dili olarak (yönetsel dil olarak) belirlenmesi, daha önce de (tarihsel süreçte) yönetsel dil olduğu kadar, dilleri farklı topluluklar arasında anlaşma dili olarak kullanılmasının doğal sonucudur da.

Soylar kaynaşsa bile, dillerin kaynaşarak, yeni bir dil, yeni bir ulus dili üretilmesi olanağı yoktur. Soyların biyolojik anlamda kaynaşması, insanın doğasında vardır. Ama, birbirinden ayrı iki dilin kaynaşarak yeni bir dil üretilmesi, dillerin doğasına aykırıdır. Bir dile bir başka dilden ya da dillerden sözcük katışması, dillerin kaynaşıp yeni bir dil üretilmesinden ayrı bir şeydir.

Bu nedenle de dillerden birinin, ortak anlaşma dili olarak kullanılagelen dilin, resmi dil olması doğası gereğidir. Ortak anlaşma dili olduğu için ve içlerinde en yaygın ve en gelişkin dil olduğu için. Şu da var ki, bir dilin resmi dil olması, ortak anlaşma dili olması, öteki anadilleri yadsımanın, yokumsamanın ve hele yasaklamanın nedeni olamaz.

A dilinin, ulus birliğinin ortak dili olmasının başka nedenleri de vardır:

Bu birlik (ulus birliği), ağırlıklı olarak **A** dili aracılığıyla kurulmuş olduğu ve birlik olarak var-

lığını, gene ağırlıklı olarak bu dile borçlu olduğu için. İkincisi, bu birlik, gene kendi içinde baskıcı, kendi dışına bağımlı da olsa, bu baskıdan ve bağımlılıktan kendini kurtarmasının temel dayanağı, gene bu birliğin kendisi olacağı, ve bu birliğin içinden çıkacak ilerici güçler ile kendisini devindireceği ve kurtaracağı için.

Anadili nedeniyle, **b**, **c**, **d** dilleri üzerinde baskının, **A** dili ve **a** topluluğu tarafından değil, tüm birliğin egemen ve gerici güçleri tarafından yönlendirildiği, ve gerici öğelerin, halkın bilinçlenmemiş kesimlerini kendi yanına çektiği gözardı edilmemek gerekir. Doğal ki, bu gerici ve egemen güçler, yalnızca **A** dilini konuşan soy içindeki egemen ve gerici güçler değildir. **b**, **c**, **d** dillerini konuşan soy toplulukları içersindeki gerici ve egemen öğeleri de kapsar.

Dolayısıyla **A** dilinin baskısından, ya da tüm olarak gericiliğin egemenliğini sona erdirerek (faşist yapılanmayı demokratik yapılanmaya dönüştürerek) ya da **a** topluluğundan ayrılarak kurtulmak gibi iki seçenekle karşılaşıldığı düşünülebilir.

Baskıcı bir yapılanmadan demokratik yapılanmaya geçişle birlikte, emekçiler üzerindeki soy ve dil farkı nedeniyle yoğunlaştırılan baskı ortadan kalkacağı gibi, **b**, **c**, **d** alt dilleri ve bu dilleri konuşan topluluklar üzerindeki salt dillerinden/soylarından dolayı yapılan baskılar da sona erer, sona ermesi doğası gereğidir.

b, **c** ve **d** topluluklarının birlikten ayrılarak "ulusal" baskıdan kendilerini kurtarmaları düşüncesinin, aynı zamanda, varolan birliğin bölünmesi ve içten çözülerek dağılması düşüncesini de içinde taşıdığı yadsınamaz. Bu da, egemen ve gerici güçleri, hem daha baskıcı yapar ve hem de baskı ölçüsünde güçlendirir. Ama bundan önemli olan, demokrat ve devrimcilerin, bu bölünmeye karşı tu-

tumları ile, dağılmaya karşı davranışlarıdır.

Ulus birliğini, daha yetkin ve daha sıkı bir birliğe dönüştürmek ile, soy ya da anadillere göre daha küçük birliklere ayırmak arasında, biri ilerici olan, birbirlerine karşıt iki tutum vardır. İlerici olan, birliği demokratikleştirerek güçlendirmektir, bölmek değil.

Burada, Lenin'in, Çarlık döneminde dile getirdiği şu iki ünlü sözünü anmakta yarar var:

"Sınıf bilinci taşıyan işçiler, ayrılmayı savunmazlar. Onlar, büyük devletin, büyük işçi yığınlarının birleşmesinin üstünlüklerini bilirler. Ama küçük devletler arasında, ulusal topluluklar arasında tam bir eşitlik varsa demokratik olabilirler." (*Collected Works*, v.20, s.110.) "Moğollar, İranlılar, Mısırlılar ve bütün öteki ezilmiş, eşit olmayan uluslar için, ayrım yapmaksızın, ayrılma özgürlüğü istiyorsak, bunu ayrılmadan yana olduğumuz için değil, ama zoraki birlikten farklı olarak, yalnızca özgür, gönüllü birlikten ve kaynaşmadan yana olduğumuz için istiyoruz. Tek neden budur." (vol.23, s.67.)

5

Dil için geliştirilen tasarım, ulus ve ulusun oluşumu için de geliştirilebilir.

a, **b**, **c** , **d** toplulukların anadili, aynı, diyelim **A** dili olsaydı, bunlar, yalnızca aynı dili konuştukları için ulus birliği oluşturmuş olmazlardı.

Aynı dili konuşan bu topluluklar, örneğin coğrafya bakımından birbirinden ayrı duruyorlarsa, burada, anadilin aynı olmasının, ulus birliği oluşturmaya yetmeyeceği kendiliğinden anlaşılır. Uluslaşma sürecinin tarihsel olarak başlamadığı bir dönemde, uluslaşmanın temel koşullarının oluşmadığı bir yerde, aynı anadili konuşan topluluklar coğrafya bakımından biraraya gelmiş ve hatta bir-

likte devlet kurmuş olsalar da, bu birlik, kuşku yok ki, bir ulus birliği olamazdı, ulus olarak adlandırılamazdı

Ulus, bireylerin, belirli sınırlar içersinde, boy gibi, kabile ve aşiret gibi birliğe kan bağıyla bağlı olmaktan; köleci ve feodal birliğe bedensel bağlılıktan (bağımlılıktan); tarikat, mezhep, din gibi bir birliğe inançsal bağlarla bağımlı bulunmaktan, toplumsal ölçekte kurtulmalarının, yani özgür bireyler haline gelmelerinin maddi temelini oluşturan ekonomik bütünleşme üzerinde, siyasal olarak örgütlendiği birliktir.

Bu ekonomik bütünleşme üzerinde oluşan siyasal örgütlenme, nitel olarak, önceki birliklerden farklı, yeni bir birliktir. Bireyin soyu, dini ya da tarikatı tarafından değil, bir başka deyişle, bağlı bulunduğu kabilesi, aşireti, tarikatı, mezhebi, dini tarafından değil, ya da bunları temel alan köleci ya da feodal devlet tarafından değil, yeni oluşturduğu ulus birliği tarafından ve ulus birliğini temsil eden devlet tarafından *korunduğu* (korunması gerektiği) bir örgütlenmedir (daha doğru bir anlatımla örgenlenmedir).

Soy gibi doğal ya da din ve mezhep gibi tarihsel olarak atadan aldığı ve istenciyle (iradesiyle) kendini yalıtması olanaksız farklılıkların üstüne çıkarak (bu farklılıkları, ayrılıkları geride bırakarak), bireyin, soy, dil, din ya da benzer ayrılıkları/farklılıkları gözetmeksizin/ayrım yapmaksızın, toplumsal ölçekte yaşamını sürdüreceği, varlığını koruyacağı ve geliştereceği yeni bir birliğidir.

Her ne kadar, bu yeni birliğin çatısı belirli bir soydan gelenler ve o soya bağlı olarak belirli bir dil kullananlar tarafından çatılmış ve belirleyici işlevler, bu dil ile oluşturulmuş ve geliştirilmiş olsa da, burada, artık, yeni bir birlikten sözetmek gerekir. Bu birliğin, kendisini bir soy/kavim bir-

liği olarak değil, ancak bir ulus birliği olarak koruması ve geliştirmesi gerektiğinden sözetmek gerekir.

Yeni ve modern bir birlik olan ulus birliğini, bu ulusun oluşumunda belirleyici rol oynamış olan soyu ya da kavmi koruma birliği olmadığını, bu soyun/kavmin, yeni bir birlik, ulus birliği oluştururken yalnızca biçimsel olarak değişmediğini, aynı zamanda nitel olarak, öz olarak da değiştiğini belirtmek gerekir.

Kısaca, soy ya da ırk topluluğu, ulus birliğini oluştururken, soy ya da ırk özelliği erir. Ulus, bu özellikleri tam eritmese bile, kendi (yeni) özelliklerini üretir.

Ulus, bir topluluk olarak soyu/kavmi koruyan çağdaş bir zırh değildir. Soy, yalın (yani tek) olarak da olsa, başka soylarla birlikte de olsa, ulusa dönüşürken, nitel değişikliğe uğrar. Soyun/kavmin özellikleri, salt birer özellik olarak kalır; çünkü ulusu oluşturan siyasal, yönetsel, ekonomik özellikler, artık soyun özellikleriyle belirlenemez ya da soyun kendisi bu özelliklerle belirlenemez.

Ulus siyasal bir birlik olduğu için, öğelerini/üyelerini siyasal haklar açısından koruyacaktır. Ekonomik birlik olduğu için, üyelerinin ekonomik haklarını düzenlemek ve korumakla yükümlüdür. Toplumsal birliği oluşturan özelliğiyle, yeni toplumsal yaşam biçimini, tek tek ya da gruplar olarak ya da tüm olarak sağlar ve geliştirir ya da sağlamak ve geliştirmek yükümlülüğü ile çevrilidir.

Ulus birimi içinde, bu birliğin üyeleri, toplumsal olarak ve geleceklerini kendi özgür istençleriyle (serbest iradeleriyle) belirleyecekleri yeni bir olanağa kavuşurlar. Başlangıçta bunların birçoğu henüz uç vermiş olabilir. Ama bunları geliştirmeleri ve yaşama geçirmeleri, uluslaşma düzeyine erişmeye bağlıdır.

Varlığını korumak, sürdürmek ve geliştirmek için oluşturduğu yeni birliğin önkoşulları, tarihsel açıdan ne kadar derin ise, soy bakımından kökleri de o kadar derindir. Tarihsel sarmacında biçimlenen soyun özelliklerinden (soy farklılığından kaynaklanan çelişkilerden, düşmanlığa varmış karşıtlıklardan) kendini arındırması da o denli çok çaba isteyecektir. Bu nedenledir ki, ulus birliği içinde, soy farklılıklarını öne çıkarmak ve bunu onulmaz düşmanlığa dönüştürmek, belirli bir süre "birliği" koruyabilir, ama korunan ulus birliği değil, ağırlıklı soyun egemenliğidir.

6

Bir zorunluluk sonucu da olsa, soy adının ulus adı olarak alınması, soy ile ulusu birbirinden ayıran özelliklerin karışmasına neden olmaktadır. Şu var ki, hemen her ulus, ya da hemen her ulus içinde ağırlıklı soyun adını taşıyan egemen topluluk, henüz kendini soy özelliğinden yalıtmaya ve ulus özelliğine başat olan soy özelliğinden kendini tüm olarak arındırmaya pek istekli olmamıştır. Bu özellik genellikle bir "övünç" (gurur) nedeni olmuştur. Ama soydan kaynaklanan böyle bir övüncün, ulus kimliğinde dışavurumu, aynı ulus içinde yer alan ve farklı soydan gelenleri, ikincilleştirdiği gözardı edilmiştir.

Soruna modern ulus tanımı açısından bakıldığında Türkiye'ye komşu ülkelerde (örneğin Suriye, Irak, İran ve Sovyetler Birliğin'nde ya da Yunanistan ve Bulgaristan'da) bulunan Türkleri, Türkiye'deki Türklerle birlikte *bir* ulusun öğeleri (üyeleri) olarak tanımlamak/nitelemek nasıl yanlış olursa, Türkiye'de yalnızca soy olarak Türk olanların ulusu oluşturduğunu düşünmek ya da Türkiye

yurttaşı olan herkesin soy bakımından Türk olduğunu söylemek de o denli yanlış olur. Bunun gibi, Türkiye, Suriye, Irak, İran ve Sovyetler Birliği'ndeki tüm Kürtleri de bir ulusun üyeleri/öğeleri olarak nitelemek, modern ulus kavramıyla çelişir. Kürtler, yalnızca Kürtlerden oluşan ve tüm Kürtleri kucaklayan bir ulusal devlet oluşturdukları *zaman*, burada tek ve bir Kürt ulusundan sözetmek olanaklı olabilir. Ya da birbirlerinden ayrı ayrı devletler oluşturdukları *zaman*, ayrı ayrı Kürt uluslarından sözetmek olanaklı olur ve bunların dışında kalan Kürtler gene bu uluslardan birinin üyesi olamazlar, yurttaşlık bağıyla bağlı oldukları ulusun üyesi olarak kalırlar.

Buna karşılık, bir ulus birliğinde, devletin adını, ağırlıklı soyun adından alması, aynı ulus birimi içinde yer alan ama soyları farklı toplulukların, devletin adını aldığı ağırlıklı soydan geldiğinin kanıtı olamaz. Yani Irak ve Suriye Kürtlerinin soy olarak Arap, İran Kürtlerinin Acem, Ermenistan Kürtlerinin Ermeni olduğunu söylemek nasıl yanlışsa, Türkiye Kürtlerinin soy olarak Türk olduğunu söylemek de o denli yanlış olur.

Yurtttaşlık bağlarının soy adıyla açıklanması, siyasal amaçlar taşıdığı kadar, siyasal yanılmalara ve yanlışlara neden olmuştur. Kimi çevreler ya da kişilerin, Kürtlerin, Türklerin bir kolu olduğunu ileri sürdüğü biliniyor. Ama burada tüm olarak Kürtlerin değil, yalnızca Türkiye'deki Kürtlerin Türk olduğunun ileri sürüldüğü gözardı edilmemek gerekir. Bu, esas olarak, gerici politik bakışın ürünüdür. Bilimsel olarak böyle bir vargıda bulunmanın maddi dayanağı yoktur. Asimilasyon (özümseme) ile bir soyun, bir başka soy içine katışarak, belirli bir yaşam biçimiyle çevrilerek, kültürel yönden, eski soy kimliğiyle birlikte kültürünün de eriyerek içersinde yeni yer aldığı soyun kültürünü benimsediği düşünülebilir. Ama bu, so-

runa soy ve soylararası ilişkiler açısından bakıldığı zaman olanaklıdır. Ulus birliği içinde, ekonomik değişmenin doğal süreci içinde gönüllü kaynaşmayı, suçlayarak açıklamak, soyun özelliklerini korumak gibi ilerici olmayan bir tutum olarak nitelenebilir düşüncesindeyim.

Bugünkü konumda, Kürtler, hangi devlet içinde bulunuyorlarsa, o devletin niteliğine bağlı yurttaşıdırlar. Devletin feodal, burjuva, sosyalist niteliği, onların, ulus birliği içinde öteki üyelerle ne ölçüde eşit haklara sahip olduğunun tüzel sınırlarını belirler. Kimi yasal ve tüzel (hukuki) eşitliğe karşın baskının olması bu görüşle çelişmez.

Kürtlerin, ister tüm olarak, ister ayrı ayrı bağımsız bir devlet ya da devletler oluşturmak, salt Kürtlerden oluşan ya da Kürtlerin ağırlıklı olduğu yeni bir birlik (ulus birliği) oluşturmak düşüncesi, özlemi, doğal ki ulus olmaktan, yani uluslaşmış olmaktan ayrı şeydir. Şu da var ki, ulus olma özlemi, ulus olma bilinciyle başlar. Ama özlem ve bilinç, tek başlarına ulus olmak için yeterli değildir.

Atadan varoldukları topraklardan, örneğin Almanya'ya, İsveç'e göçmüş ve bu ülkelerin (devletlerin) uyrukluğuna girmiş Kürtler, soy bakımından Kürtlüklerini korumakla birlikte, doğal ki yeni yurttaşı oldukları ulus birliğinin üyesi sayılacaklardır.

Sorun, çapraşık görünmekle birlikte yalındır. Çünkü, karmaşıklık, "ulus" sözcüğüne yüklenen kavramların farklılığından kaynaklanmaktadır. Ulus sözcüğünün, geleneksel, tarihsel, sosyolojik, politik anlam farklılıkları gözetilmeden birbiri yerine kullanıldığı zaman, sorun kaçınılmaz olarak çapraşıklaşır.

Örneğin, dilimizde, ulusun gündelik/geleneksel olarak, insan ulusu, kurt ulusu gibi "cins" ya da "tür" karşılığı kullanıldığı bilinir. "Oğuz ulusu" örneğinde olduğu gibi belirli bir soy birliği an-

lamında da "ulus" olarak kullanılır. Bu anlamda Kürt ulusu doğal olarak denebilir, ama bu, çağdaş (modern) anlamda ulus birliğini değil, bir soy birliğini çağrıştırır.

Şu da var ki, ulus olma sürecinde belirleyici olduğu kadar yönlendirici rol oynayan bir soyun/kavmin adının, devletin adı olarak belirlenmesi, soy adı ile ulus adının eşitlenmesi, ulus'un soy ile karıştırılmasına neden olur. Örneğin devletin adıyla birlikte, "Anadolu" ulusu denmiş olsaydı, soyların adsal (isimsel) rengi silinmiş olurdu. O zaman ulusun, soyların renginin silineceği bir birlik olarak anlaşılması da kolaylaşırdı.

Dilin özelliğinden gelen eksiklik (ya da zenginlik), bu yanlışı sürekli besler. "Almanya ulusu", "Fransa ulusu" değil de, "Alman ulusu" ya da "Almanlar", "Fransız ulusu" ya da "Fransızlar" dendiği gibi, "Türkiye ulusu" yerine "Türk ulusu" ya da "Türkler" denmesi, ulus birliğinin, soy (ırk) birliği ile özdeş gibi algılanmasına neden olmaktadır. Yeni dünyada "Amerikan ulusu", "Kanada ulusu" derken burada ulus sözcüğüyle bir soy birliği belirlenmediği halde, eski dünyada (tarihsel derinlikleri olan) ulus birliklerinin adının kavimlerin/soyların adlarıyla bütünleşmiş olması, çağdaş anlamda ulus birliğiyle ırk/kavim birliğini içiçe karıyor ve birbirine karıştıyor.

7

Burjuva ulusların yanısıra sosyalist ulusların boyvermesi, ulus kavramına yeni boyut kazandırır.

Uluslar, nasıl, kapitalizmin şafak vaktinde, bir başka deyişle eski, geleneksel, feodal toplumların burjuva topluma dönüşmeye başlamasıyla birlikte doğduysa, aynı biçimde, modern toplumsal sınıfların oluşumu da uluslaşmanın altlığını oluşturdu.

Ulus, insanın türeyişiyle birlikte oluşmadığı gibi, kanbağına dayalı kabile ve aşiret, ya da fratri ve tribü, ya da oymak ve boy ile de oluşmadı. Ya da şaman, buda, musevi, hıristiyan, müslüman topluluklar da ulusu oluşturmadı. Ulusun oluşumu, tekniğin ve iletişimin gelişmesine olduğu kadar, sermaye üretimine dayalı sınıflaşmanın egemenliğiyle örtüşür. Osmanlı İmparatorluğunu "ulus" ya da "uluslar topluluğu" olarak nitelemek olanağı yoktur. Ulusun temelinde kavim, aşiret, kabile, boy, soy değil, tarikat, mezhep ya da din değil, bireyin özgürleşmesine öngelen ekonomik sınıflaşma vardır. Tek uluslu devletler olarak ilk uluslaşan Fransa'da, İngiltere'de, İtalya'da (bunların da salt tek bir soydan/dilden oluşmadığı bugün için belirtilmesi gereken bir ayrıntıdır) feodal devleti temsil eden aristokratik kastlaşmanın yerini sermaye ve emeğe bağlı sınıflaşmanın almasıyla, yani üretim ilişkileri ve buna bağlı olarak sınıfların nitelik değiştirmesiyle birlikte, uluslaşma örtüşür.

Uluslaşmanın, kimi devletleri çok uluslu olarak kucaklamış olması, egemen topluluğun, öteki toplulukları ekonomik açıdan ve ulusal anlamda baskı altına almasına da neden olur. Ezilen topluluğun kendi dilinden ya da dininden/mezhebinden burjuvaların ortaya çıkması, ezen topluluğun burjuvazisi karşısında aynı pazarı paylaşmaya ve hatta tek başına kendisinin olarak bildiği pazara sahip çıkmaya başlaması, ulusal baskının somutlaşmasına neden olduğu kadar, ulusal baskıya karşı savaşın da nedenini oluşturur.

Ekim Devrimiyle birlikte, uzlaşmaz sınıflardan oluşan burjuva ulusun yerini, sanayi ve tarım emekçilerinden (işçi ve köylülerden) oluşan sosyalist ulus almaya başlar. Ya da, burjuva ulusların yanında, sosyalist ulus da varlaşır.

"İnsan ulusu" sözündeki ulus gibi, "Oğuz ulusu"ndaki ulus gibi, ilk burjuva ulus da, son sosya-

list ulus da, "ulus" sözcüğüyle karşılanır. Dilimizdeki "ulus" sözcüğünün kökü, çağdaş bir oluşum olan ulus'tan çok eskidir.

Ulus ise, kapitalizme denk düşen, tarihsel bir kategoridir. Doğuşundan bugüne değin nicel ve nitel değişmelerden geçmiştir ve geçmektedir. Ulus'un kendisi değişikliğe uğrarken, ulus kavramı da, eski kavramları da içererek, değişmiştir.

Tür, boy, soy, ırk anlamında ulus sözcüğü ile modern ulus anlamında ulus sözcüğünün birbiriyle örtüştürülerek birbirlerinin yerine kullanılması, ilk (ilkel) ve doğal oluşumlar ile modern oluşumların birbiriyle karıştırılmasına neden olmaktadır. Sözcüğün iç anlamından dolayı, ulusun, doğal bir ırk topluluğunun yeni bi. biçimlenmesi olarak algılanması gibi. Bu nedenledir ki, ulus, boy, soy, kavim ve benzeri anlamlarda kullanıldığı ya da algılandığı zaman, ya çağdaş anlamda ulustan sapılmış ya da ancak bir özlem dile getirilmiş olur. Ama ulus olma özlemi, isteği, iradesi aynı şey, ulus olmuş olmak ise aynı şeydir.

Ulus olmak için, nasıl aynı ırktan olmak zorunluluğu/gerekliliği yoksa, aynı dilden olmanın da zorunluluğu/gerekliliği yoktur. Ulus birliği ile ırk birliğini özdeşlemek, ilk ve ilkel birliklerden ırk birliğini temel alan bir anlayışı, modern birlik olarak ulus birliği yerine koymak demektir.

Bir topluluğun ulus birliğini oluşturabilmesi için, soy/ırk birliğini aşmış, en azından bireyin ekonomik evrimini tamamlayarak özgürleşmiş olması gerekir.

Bu ülkenin dışında bulunan, soy ve dil olarak Türk olan, ama ulus birliğinin oluşumunda yer almayan öğeler (diyelim Kırgız Türkleri), soydaş olmakla birlikte, bu ulusun üyesi değillerdir.

Ulus birliğine, sonradan, şu ya da bu biçimde kabul edilmiş olanlar ise, bunların dilleri ya da dinleri ne olursa olsun, birliğin üyesi olurlar.

Ulusun bu tanımı, aynı zamanda, Türkiye Kürtlerinin ulusun üyeleri olduğunu, ama "azınlık" olmadığını çerçeveler.

İmparatorlukta, müslüman-olmayan uyruk (tebaa), yani "kefere", ikincil kasttır, kimi yurttaşlık haklarından yoksundur.

Burada, "yurttaşlık hakları" sözünün yanlış olduğunu bilerek, ama konuyu açıklamama yardımcı olacağı için kullanıyorum. Çünkü, İmparatonlukta, müslüman olanlar da "yurttaş" değil, tebaadır, yani padişahın kulları sayılırlar. İkincisi, sınıflaşma, kast esasına dayalı bir sınıflaşmadır. Üçüncüsü, şeriat hükümleri açısından, müslüman olmayanlar, müslüman olanların sahip olduğu kimi haklardan yoksundur.

"Azınlık" ise, terim olarak, Reform döneminde, "dinsel azınlık" kavramıyla birlikte kullanılmaya başlanır. Kimi aşamalardan geçer. Azınlık hakları, din ya da mezhebin belirleyici olduğu devletler içinde, başka din ya da mezheplerden olan grupların dinsel özgürlüklerini belirleyen, güvenceye alan haklardır.

Birleşmiş Milletlerin kuruluşundan sonra, azınlık hakları yerine, genel insan hakları vurgulanmaya başlanır. Dolayısıyla dinsel grupların özgürlüğüyle sınırlanan haklar, evrensel insan hakları içinde bir öğe olarak algılanır.

İnsana, bir devlette, ancak azınlık olduğu için kimi haklar tanınmaz; onun yurttaş olarak, eşit hakları vardır.

Osmanlı İmparatorluğunda "gayrimüslim" olan, yani müslüman-olmayan, ama genel olarak hıristiyan olan (musevileri de bu çerçevede kapsayan) din ve mezheplere (örneğin 1606'da katoliklere, 1774'te ortodokslara) (hemen her büyük yenilginin ardından) tanınan dinsel özgürlüğün,

Gülhane Hattı Hümayununda (1839) benimsenen eşitlik ilkelerinin ardındaki devindirici olduğunu söylemek pek yanlış olmayacaktır.

Lozan Antlaşmasına (1923) göre, Türkiye'deki "gayrimüslimler" "azınlık"tır, ya da azınlıklar gayrimüslim olanlardır. Burada, müslüman-olmayanlar ile özellikle hıristiyanlar (ve bunun yanısıra museviler) kastedilmektedir. Bu, kuşkusuz, doğaldır. Bizim burada vurgulamak istediğimiz, azınlık sorununa, soy ve dil açısından bakılmamış olmasıdır.

Azınlık statüsü içinde yeralan gayrimüslimlere, öteki yurttaşlara tanınan haklar tanındığı gibi, dinsel ve geleneksel grup özelliklerini korumaları için özel haklar da sağlanır.

Lozan'da, taraf olan ülkelerin, islam hukukunun ve yönetim yasasının (anayasasının) temelini oluşturan şeriat açısından bakıldığında, şeriatın uygulandığı bir ülkede, hıristiyanların, hıristiyan grupların, dinsel özgürlüklerinin azınlık statüsü ile güvenceye alınmasını istemeleri anlaşılır bir şeydir. Ama, bugün, bu hakların, "azınlık" hakları olarak değil, insan hakları içinde korunması ve savunulması gerekir. Dolayısıyla, laik bir cumhuriyette, gayrimüslimlerin dinsel özgürlüğünün, yani doğal yurttaşlık haklarının, azınlık statüsü ile sağlanmasını bir çelişki olarak nitelemek gerekir.

Azınlık statüsünün uygulanması, müslüman-olmayan grupların ulus birliği içinde, ama bu birliğin demokratikleşme sorunlarından kendini yalıtmış adacıklar oluşturmalarına yolaçmıştır. Sanırım bu nedenle, bu grupların, laik ulus birliğiyle kaynaşmaları da önlenmiş olmalı.

Azınlık statüsüyle, hıristiyan olanların müslümanlaştırılmasının yolunun kapatıldığını söylediğimiz sanılmamalı.

Müslüman-olmayanların ulus birliği ile kay-

naşmaları olanağı, azınlık statüsü içinde sağlanan haklar nedeniyle önemli ölçüde azaldı. Bir yandan kendilerini azınlık vargısı ve baskısı altında tutarken, öte yandan (bir dönemde, gereksindikleri özgürlükler kendilerine ayrıcalıklı biçimde sağlanmış olduğu için) ülkenin demokratikleşmesine ve özgürleşmesine genel olarak uzak durmuşlardır.

Dinsel açıdan azınlıkta olmak, böyle bir ayrışmanın nedeni olmamak gerekirdi. Çünkü, ulus, soy birliği ya da soyların birliği olmadığı gibi, din ya da dinlerin (mezheplerin, tarikatların) birliği de değildir. Soyun ya da soyların belirlediği devlet gibi, dinin ya da dinlerin belirlediği devlet de tarihsel olarak aşılmış ve ekonomik bütünleşmeyi kucaklayan siyasal örgenlenmenin belirlediği yeni bir birlik ve yeni bir devlet oluşmuştur. Ama ulus birliğinin oluşmaya başlaması, soy yapılarının sıfırlandığı ya da sıfırlanacağı anlamına, din ve mezhep birliklerinin ortadan kalktığı ya da kalkacağı anlamına gelmez. Soylar gibi dinlerin de ancak, alt (ve geçmişten gelen) yapılanmalar olarak varlıklarını sürdürmüş olmaları, ulus birliği ile ve özellikle de ulus birliğinin oluşmaya başladığı evrelerle çelişmez.

9

Ulusun oluşumunda, oluşuma öngelen süreçte, birbirlerine göre farklı önemde de olsa, birden fazla soyun (soyların) yer almalarının nedenleri arasında, toplulukların iç evrimlerinden çok dış koşulların etkisi gözlenebilir.

Dıştan gelen baskı, toplulukların varlığını tehdit etmeye başladığı zaman, tehdit edenler ile tehdit edilenler arasında dinsel gruplaşma varsa, bu, aynı dinden olan soyların, tehdit karşısında birleşmelerine yolaçar.

Türkiye Cumhuriyetinin oluşumuna, yani ulus

olmanın nitel dönüşümüne öngelen dönem, doğu ve güneydoğu bölgesinde/yöresinde de, dış etkenlerin, soy ya da dil ayrımının (farkının) değil, din birliğinin (aynı dinden olmanın), geleceğin ulus birliği içinde yer alacak soy gruplarının belirlenmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Arapların Türklere karşı ve İngilizlerle birlikte davranmalarının tersine, bu yörede, Türklerin Kürtlerle birlikte hareket etmelerine, öteki etkenler yanında din etkeni, belirleyici bir rol oynamıştır (denebilir).

Birinci Dünya Savaşından önce, Türkler ile Kürtlerin ve kimi yörede de yalnızca Kürtlerin, Ermeni ve Nesturilerle içiçe yaşadığı bilinir. Çarlığın Ermeniler için, İngilizlerin Nesturiler için, *aynı* topraklar üzerinde özerk devletler oluşturma girişimleri, Kürtler ile Türkler arasında, dışa karşı çıkar ve yazgı birlikteliğini pekiştirir. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan ve Kürtlerin de atadan toprakları olan yerlerde, "gayrimüslim"lere dışardan devlet kurdurma girişimleri, Kürtleri, Osmanlıyla birlikte, Ruslara ve İngilizlere karşı olmaya yöneltecektir. Hamidiye Alaylarının bu nedenle kurulduğu, bilinen tarihsel bir olgudur.

Birinci Dünya Savaşıyla örtüşen (ve Ulusal Kurtuluş Savaşına öngelen) dönemle ve "azınlık" sorunuyla sınırlı olarak, burada, Kürtlerin, Ermeni-Rus ve İngiliz-Nesturi ittifakına karşı, Türklerle ittifak içinde hareket ettiği gözardı edilmemek gerekir.

Şeriatın devlet yönetimine egemen olduğu İmparatorluk döneminde islam-olmayanlara, ancak, "azınlık" statüsüyle sağlanan haklar, esas olarak, Cumhuriyetle, yani laik yönetimle birlikte, yurttaşlık hakları olarak sağlanacaktır. Şu var ki, şeriat devletinde, gayrimüslimlerin, azınlık statüsüne sığınmaları, dinsel özgürlüklerini, bu statü ile

sağlamaları anlaşılır bir şeydir. Laik bir cumhuriyette ise yurttaşlık haklarını gene "azınlık" statüsüyle korumaları, ülkenin sorunlarından kendilerini büyük ölçüde yalıtmalarına, toplumsal yaşamdan olduğu kadar siyasal yaşamdan da o ölçüde uzaklaşarak, daha çok tecimsel işlerle uğraşmalarına neden olur. Hatta denebilirse, baskıcı yönetimler, tecimsel gelişmelerine ve hızlı büyümelerine daha büyük olanak sağladığı için, çoğunlukla gerici yönetimlerin ardında yer aldılar, bunalımlardan dolaylı da olsa daha iyi bir pay almanın yolunu buldular. Yani ulus birliği içinde, siyasal, ekonomik ve toplumsal yönden *kaynaşmaktan* kendilerini özenle yalıttılar.

Ulus birliğinin oluşumunda, Türkiye Kürtlerini, ne tarihsel açıdan, ne de ulus ve azınlık karşıtlığı içinde, böyle bir "gayrimüslim *eşittir* azınlık" ile anlatılan bir statüye yerleştirmek olanağı yoktur.

Türkiye Kürtleri, azınlık değil, ulus birliğinin sahiplerindendir. Tüm yurttaşlarla aynı/eşit haklara sahiptirler. Bu eşit hakların yaşama geçirilmemesi, şu ya da bu dönemde, şu ya da bu yasayla engellenmiş olması, bu eşitliğin özünü ortadan kaldırmıyor. Bu hakların yaşama geçirilmesi, eşitliği engelleyen yasaların kaldırılması, "azınlık" statüsüne sığınmaya değil, yurttaşlık haklarının tam olarak kullanılması için, insan haklarının savunulmasına, ülkenin demokratikleşmesi ve özgürleşmesi için savaşım verilmesine bağlıdır.

10

"Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun" ile, "Türk devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklan-

ması, yayılması ve yayınlanması" yasaklanmaktadır (madde 2).

Gene bu yasaya göre, "Türk vatandaşlarının anadili Türkçedir" (madde 3), ve "Türkçeden başka dillerin anadili olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyette bulunmak yasaktır" (madde 3/a).*

1961 Anayasasında yer alan "Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. *Resmi dil Türkçedir.*" (madde 3) anlatımı, 1982 Anayasasında, "Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. *Dili Türkçedir.*" biçimine dönüştürülmüş olmakla birlikte, bu, "Türkiye devletinin dili Türkçedir" diye okunmakta, bundan da, ancak resmi dilin Türkçe olduğu anlamı çıkmaktadır.

Ne var ki, sözkonusu yasa tasarısı Danışma Meclisinde görüşülürken, Komisyon Başkanı, 1982 Anayasasında yer alan "Türkiye devleti(nin) *dili* Türkçedir" sözlerinden, "Halkımızın konuştuğu *anadilin* Türkçe olduğu"nun "açık ve kesin bir şekilde ifade edildiği" sonucunu çıkarır. Yasa, anayasal dayanağını bu yorumdan alır.

(Resmi dilin Türkçe olması anlamında) Türkiye devletinin dili Türkçedir sözlerini, halkımızın konuştuğu anadilin Türkçe olduğu biçiminde anlamak olanaklı değildir. Hele, Anayasadaki "devletin (resmi) dili Türkçedir" sözlerini, "Türk vatandaşlarının anadili Türkçedir" biçiminde aktarabilmek için, *devlet* ile *vatandaş*'ın ve (*resmi*) *dil* ile *anadil* 'in özdeşleştirilmesi gerekir ki, bu da, ancak bilim-dışı bir yaklaşımla olanaklı olabilir.

Anayasada (1982), "Türk devletine vatandaşlık

*13.10.1983'te kabul edilen 2932 sayılı bu yasaya göre: "3'üncü maddenin (a) bendi ile yasaklanan hususlarda her ne surette olursa olsun faaliyette bulunanlar hakkında, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir ıldan üç yıla kadar hapis (...) cezası hükmolunur." (madde 4/b).

bağı ile bağlı olan herkes Türktür" (madde 66) anlatımında olduğu gibi, *soy* belirleyen "Türk" sözünün, *yurttaşlığı* belirlemesi amacıyla kullanılması, yanlış anlamalara ve değerlendirmelere neden olmaktadır. Türkiye dışında, dünyada, soy bakımından Türk olan nice insan (Sovyetler Birliği'ndeki Türk soylarının ağırlıklı olduğu cumhuriyetler anımsansın) vardır ki, bunlar Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı değildir. Yurttaşlık bağı ile Türkiye cumhuriyetine bağlı olan bir Ermeni, bir Rum, soy bakımından nasıl Türk olamazsa, bir Türk de, diyelim İsveç ya da Kanada yurttaşlığına girdiği zaman soy değiştirmiş olmaz, yani Türk olmaktan çıkmaz. Sözkonusu yasa açısından bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olan Kürtlerin Türk olduğunu ileri sürmek, aynı zamanda, Suriye ve Irak'taki Kürtlerin Arap, İran'daki Kürtlerin Acem, Ermenistan'daki (Sovyetler Birliği'ndeki) Kürtlerin Ermeni olduğunu, olması gerektiğini söylemekle eşanlamlıdır. Ama böyle bir adlandırma ve soylandırmanın, modern ulus kavramıyla bağdaşır yanı yoktur.

Soy doğal bir olgudur, doğa yasalarıyla belirlenir. Yurttaşlık ise, siyasal bir olgudur, siyasal yasalarla belirlenir. Siyasal yasalarla, bir insanın doğal özellikleri değiştirilemez. Toplumsal yasalar açısından soruna baktığımızda, müslümanlaşmak gibi, Türkleşmekten ve Türkleştirmekten de sözetmek olanaklıdır. Ama bu, (zorla olsun, gönüllü olsun, doğal olsun) toplumsal bakımdan asimilasyonu açıklar, biyolojik anlamda bir soy değişikliğini değil.

Türkçenin, resmi dil olduğu kadar ulus ölçeğinde toplumal anlaşma dili (ve bu anlamda) "üst dil" olması, ulus ölçeğinde anlaşma dili olmayan anadilleri yokumsamanın, yadsımanın nedeni olamaz. Pazarda ya da gündelik yaşamda bir araya gelen, diyelim bir Kürt ile bir Çerkezin ya da bir

Yahudinin, kendi anadilleriyle değil, Türkçe ile anlaşmaları da, Türkçe dışındaki anadilleri, yasa ile yok saymaya neden oluşturmaz.

Modern ulus, özgür bireylerin, siyasal ve ekonomik olarak oluşturdukları örgenlenmiş birliğidir. Kendisinden önceki birliklere (ya da devletlere) göre, yalnızca biçimsel bakımdan değil, iç oluşumu bakımından da yeni ve daha üstün bir birliktir. Bu yeni birliğin (ulus birliğinin) oluşmasında, çatısının çatılmasında, belirli bir soy/kavim belirleyici rol oynamış ve ulus birliğine bu soyun/kavmin adı verilmiş olsa da, ulus, artık, bir soy birliği ya da kavim birliği değildir.

"Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun"un, düşüncelerin özellikle Kürtçe açıklanması ve yayılmasını yasaklamak amacıyla çıkarıldığı bilinmektedir. Gene bu yasanın dayandırıldığı, "Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz" (madde 26) ve "Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz" (madde 28) hükümlerinin, 1982 Anayasasına aynı özel amaçla konduğu da bilinmektedir.

Her ne kadar yasa metninde ve tasarının tartışılması sırasında "Kürtçe" sözcük olarak dile getirilmemiş olsa da, esas olarak, düşüncelerin Kürtçe açıklanması ve yayınlanması yasaklanmaktadır. Düşünce Kürtçe açıklandığı zaman, salt bu nedenle, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörülmekte, açıklanan düşünceler suç oluşturuyorsa, kişi, hem suç olan düşüncelerden dolayı, hem de düşüncenin Kürtçe açıklanmış olması nedeniyle ayrı ayrı cezalandırılmaktadır. Burada özellikle vurgulanması gereken nokta, açıklanması serbest olan düşüncelerin, açıklandığı ve yayınlandığı için değil, salt kullanılan dil nedeniyle suç sayılmış olmasıdır.

Uygulamada, yasaklamanın sınırları daha da geniş tutulmuştur. Bu yasanın kapsamına girme-

diği halde, Kürtçe sözlük bile yayınlanamamaktadır. Yalnızca düşüncelerin değil, *duyguların* türkü/ezgi biçiminde Kürtçe dile gelmesi, soruşturma konusu olmaktadır. Mapusanedeki oğluyla ananın hal-hatır sormasına değin anadil yasağının kapsamı, bu yasa nedeniyle, zaman zaman, yasanın içermediği ölçüde geniş tutulmuştur.

Kürtçe ile düşüncelerin açıklanmasını ve yayınlanmasını yasaklayan bu yasanın, ülke bütünlüğünü korumak alt düşüncsiyle çıkarıldığı, yasa gerekçesinde de belirtilmektedir.

Böyle bir yasaklama, Anayasanın eşitlik ilkesine ve Birleşmiş Milletler bildirgelerine aykırıdır. Anadilleri yasaklayan yasanın, demokratik ve özgür bir toplumla çeliştiğini ileri sürenler, salt bu düşünceleri nedeniyle, açık ya da örtülü olarak, ülkenin bölünmesini bir alt düşünce olarak içinde taşımakla suçanmaktadırlar.

Ülke bütünlüğünü korumak için anadilleri yasaklamanın yanlış olduğu, pratik yaşamın somut sonuçlarından çıkarılabilir. Bunun gibi, salt, bu yasaklamanın yanlış olduğunu ve demokratik bir yöntem olmadığını söyleyenlerin, ülkeyi bölmek düşüncesiyle davrandıklarını ileri sürmenin de, doğruları yansıtmaktan uzak olduğu kadar, demokratikleşme arayışları üzerinde baskıcı bir tehdit kabuğu oluşturduğu da gözardı edilmemelidir.*

11

Ulus birliği içinde, yarı-kapalı bir topluluk üyesinin, ailesiyle birlikte topluluğundan ayrılması,

*Okuduğunuz 10. bölüm, *Cumhuriyet*'te (5 Aralık 1990) "Anadil Yasağı Üzerine" başlığı altında yayınlandı. Bu bölüm, güncelliği nedeniyle ayrı (bağımsız) bir yazı haline getirilirken, yazının tümünde bulunan kimi düşüncelere de yer verildi. Bu nedenle yazının tümünde ve bu bölümde yinelenen anlatımlar var. Bölümü bütüne ya da bütünü bölüme göre değiştirmek istemedim. Yinelemelerin nedeni bu.

anadilinin konuşulduğu ortamdan göçmesi, anadilin, bu aile birimi içinde erimesinin başlangıcı olabilir. Geldiği yeni ortamda, komşuluk ilişkilerinde, iş yaşamında, tecimsel ve benzeri etkinliklerde, ulus ölçeğinde kullanılan anlaşma dili, doğal olarak onun anadilini eve sıkıştırır.

Burada da kalmaz. Eve, sözlü ve yazılı iletişim araçlarının girmesi, evin dilini (anadili) alacalandırmaya başlar. Eve girecek yeni gelinin/ananın anadilinin farklı olması da, anadilin gelecek kuşaklar için nostaljik öğe olmasının başlangıcı olabilir.

Yeni kuşakların, anadili, ayrıldıkları evlere taşımaması sonucu, anadil, ailenin dallanan kollarında unutulma sürecine girer. Ama, kuşkusuz, "dilsiz" yaşanmaz. Toplumsal ortamın dili, bu kuşaklar için de konuşulan dil olduğu kadar, anadil de değişilmiş olur. Bu, toplumsal ölçekte, doğal bir değişme olarak nitelenebilir. Çünkü, toplumsal ve ekonomik koşullar, bu değişmeyi, kişinin istencinden (iradesinden) bağımsız olarak kişiye dayatır.

Buna karşılık, bir anadil, bu dili konuşan toplulukla birlikte, bağlı bulunduğu toprağında, toplumsal ölçekte, özümsenemez, eritilemez.

Soykırıma yönelinmedikçe, şiddet, ancak, sindirici bir etki yapabilir. Evdeki "rahim", rahimdekini, rahmin (ananın) diliyle dünyaya getirmeye yargılıdır. Dünyaya gelecek olan da, geldiği rahmin (ananın) diline yargılıdır.

Rahimdekinin dilini belirleyen, ayrıksın durumlar dışında, zorunlu olarak, onu taşıyanın dili olacağı için, (her ne kadar soy, aşiretlerde, baba ile belirlense de) ana, topluluğun soyunu, çocuk da soyun dilini sürdürecektir. Anadil Kürtçeyse, çocuğun dili/anadili, doğal ki Kürtçe olacaktır.

Bir birlik (aşiret, kabile) içine, dili başka bir topluluktan (zorla olsun, gönüllü olsun, başka

yöntemlerle olsun) gelin girdiği zaman, burada, anadilin, o birliği sürdüren soyun ya da birliğin (kabilenin, aşiretin) dili olacağı anlaşılır bir şeydir.

Doğanın insana konuşabilme yeteneği (ve belleği) vermiş olmasının dışında, dil, toplumsal varlığın tarihsel ürünüdür.Çocuk, bu dili alırken/edinirken, onu, doğrudan doğadan ve doğal koşullardan almış gibi görünür. Çünkü, nasıl kendi istenci dışında, doğal koşulların bir ürünü olarak yaşama gelirse, dili de kendi istenci dışında belirlenir.

12

Osmanlı İmparatorluğunda baskı, esas olarak, diller üzerinde kendini duyumsatmaz.

Bunun nedenlerinden biri, üst birliğin belirleyici öğesi olarak *dinin* öne çıkmış olmasıdır. Dil farklılığı salt bir özellik olarak görünür; egemen birliği sağlayan öğe, dindir ya da egemen üst birlik dinle sağlanır. Müslüman olmayanlar, müslüman olanlara göre, ikincil kast sayılırlar.

İmparatorluk ölçeğinde yönetsel dil, Türkçe, üst dil olarak, anadili farklı topluluklar arasında, üst birliği sağlar ve toplulukların dilleri, toplulukların iç dilleri olarak serbestçe kullanılır. Yazılı ve basılı yaşama geçilmediği için, dil, siyasal güç olarak da önem kazanmaz.

Müslüman olan ama soy bakımından Türk olmayan toplulukların durumu, İmparatorluk içindeki konumlarına göre farklılık gösterebilir. Şu var ki, Kürt aşiretlerin, Saraya karşı yükümlülükleri, esas olarak askeridir. Aşiretler, iç işlerinde, hem serbesttirler ve hem de öteki aşiretlere göre ayrıcalıklı durumdadırlar. Bu nedenle de, dilin farklı olması, yalnızca soyun farklılığını belirlemekten başka bir önem taşımaz.

Dil farklılığının İmparatorlukta siyasal sorun olarak kendini duyumsatmamasının bir başka nedeni, uluslaşmanın henüz başlamamış olmasıdır. Uluslaşma, İmparatorlukta, salt bir uluslaşma olarak değil, egemen birliğe karşı bir bağımsızlaşma olarak, ilkin (çözülüp ayrılmaya elverişli) uçlarda, daha çok da farklı dinden topluluklarda (Bulgarlar, Yunanlar gibi) başlar.

Genel olarak uluslaşmanın ise, Batıda, kapitalizmin uç vermesiyle başladığı bilinir.

Teknikle birlikte gelişen ulaşım ve iletişim, ekonomik bakımdan birbirinden kopuk/ayrı kalmış (genellikle feodal) birimleri, merkezler aracılığıyla birbirine bağlamaya başlar.

Birbirinden yalıtık ekonomik birimlerin yerini, ekonomik birliğin alması, siyasal ve kültürel birliğin oluşmasına ve dolayısıyla uluslaşmaya altlık oluşturacaktır.

Ulus olma ve uluslaşma, ülkelerin düzeylerine ve ulus-öncesi yapılanmalarına göre birbirinden farklı süreçler izlemiştir. Ekim devriminden sonra, sosyalist sistemin, iki dünya sisteminden birine dönüşmesiyle birlikte, ulusal devinimin (hareketin) ve ulusal savaşların niteliği de değişir.

Uluslaşma, devletleri, (Doğu Avrupa'da olduğu gibi) çok uluslu devlet biçiminde kucakladığı zaman, çok uluslu devlet içinde, ezilen ulusal-topluluğun (milliyetin) ezen ulusa karşı savaşı, ulusal kurtuluş savaşlarının başlangıcını oluşturur. Sınıfsal özelliği bakımından ise, bu, ezilen ulusun burjuvazisinin, emekçileri de ulusallık bayrağı altında topladığı kendi ulusundan pazara egemen olma savaşıdır.

Ekim Devriminden sonra ise, ulusal bağımsızlık savaşlarının sınıfsal niteliği değişmiştir. Ülkesinin bağımsızlaşmasından sınıf olarak çıkarının azalması ölçüsünde burjuvazi, bağımsızlık savaşlarında başı çekmeyi giderek bırakır-

ken, emekçi sınıflar, çıkarları gereği, bu savaşların öncüsü olmaya başlayacaktır.

Bundan da önemli olan, ulusal bağımsızlık savaşlarının niteliğindeki değişmedir. Çünkü, başlangıçta ilerici olan ulusal savaş, Ekim Devriminden sonra, ancak emperyalizmi (dünya kapitalist sistemini) zayıflattığı durumda ve zayıflattığı ölçüde ilerici olacaktır.

Esas olan tek bir ulus ya da tek tek uluslar değil, dünya devrimci devinimidir (hareketidir).

Sosyalizmin temel amacı da, ulus birlikleri olarak bölünme değil, emeğin toplumsal özgürleşmesi ve tüm insanlığın bütünleşmesidir.

Uluslaşma kadar ulus birimlerine ayrılma da, insanlığın özgürleşme sürecinde, tarihsel aşamalardır. Hemen bütün aşamalar gibi, bağımsız ulus olma aşaması da, başlangıçta ilericidir.

Bir başka deyişle, uluslaşma, kapitalist-öncesi ilişkilerden burjuva ulusa evrimin bir biçimlenişi olarak ilericidir. Demokratikleşmenin engeli olmaya başladığı ya da burjuva ulustan sosyalist topluma/ulusa dönüşümün engeli olduğu zaman ise ilerici özelliğini yitirir.

Ulusların oluşumunun genel olarak tamamlandığı bir evrede ve ulus sınırlarının stabilize olduğu yerde ve çağda, bir ulus birliği içersinde, gelişmenin genel ortalamasının gerisinde kalmış olan soy topluluklarının, içinde yer aldığı ulus birliğinden ayrılarak ayrı bir ulus birliği oluşturmak istemelerini, ayrılmak istenilen ulus birliğinin demokratikleşme devinimden yalıtmak, sorunu, yalnızca ayrılmak isteyen topluluğun bağımsızlaşma sorunu olarak görmek, küçük-burjuva ulusalcı baskıya karşı, küçük-burjuva ulusalcı çözüm üretmek demektir.

Şu farkla ki, özellikle kendi ulusal kimliğini büyükleyen gerici küçük-burjuva ulusalcılığı karşısında, bu büyüklenmeden kaynaklanan

baskıya ve eşitsizliğe karşı, bağımsızlaşarak baskıdan kendini arındırmak isteyen bir küçükburjuva ulusalcılığıdır. Dil üzerindeki baskı da ezen ile ezilen, basan ile basılan, egemen ile egemenlik altına alınan arasındaki ilişkiyle açıklanabilir.

Ağırlıklı soyu egemen soy ve üst dili egemen dil olarak büyükleyen küçük-burjuva ulusalcılığı, aynı ulus birimi içinde, anadili farklı olan toplulukları, alt topluluklar olarak görür. Sorun, küçükburjuva ulusalcı baskının sona erdirilmesiyle çözülür, ya da çözülmesinin olanağı sağlanır.

Küçük-burjuva ulusalcı baskıya karşı, küçükburjuva ulusalcı ideolojinin, ayrılma ve ayrı bir devlet olma görüşünü, çözüm olarak dayattığı bilinen bir olgu. Bu görüşün, ilerici bir çözüm olup olmadığı, Türkiye ölçeğinde demokratikleşmeyi geriletip geliştirmesine, dünya ölçeğinde de emperyalist gericiliği geliştirip gerilettiğine göre belirlenmek gerekir.

13

Bu soruya, daha somut bir yanıt verebilmek, sorunun ekonomik açıdan irdelenmesine bağlıdır.

Emekçiler üzerindeki baskının temelinde olduğu kadar, iç ulusal baskının artmasının temelinde de, ulus ölçeğinde, ekonomik olarak, üretkenlik artışının üstünde sömürünün artması/yoğunlaşması vardır.

Birlik, ekonomik bakımdan güçlü ise, yani ülke içinde emek üretkenliği yüksek ve ülke dışından kâr ve faiz biçiminde değer emiliyorsa, bu olanaklar, doğal ki, farklı da olsa, birlik üyelerine yansır, genel gönenç düzeyi yükselir. Ya da tersi olur. Ülke içinde emek üretkenliği, içersinde yer aldığı (kapitalist) dünya sisteminin emek üretkenliği ortalamasından çok düşük ve sermaye açığı fazla ise, bu-

nun yanısıra, dışarıya kâr ve faiz biçiminde sürekli değer sızdırılıyorsa, ülke bunalım içinde demektir.

Dünya kapitalist sisteminde, bunalımın yükünün, sistemin merkez ülkelerinden bu sisteme alt basamaklardan bağlanmış Türkiye gibi bağımlı/borçlu ülkelere aktarıldığı biliniyor (Friedman modeli). Bunalım, bağımlı/borçlu ülkelerde, emekçiler üzerinde yoğunlaştırılıyorsa, ekonomik baskı, bunalımın yoğunluğu ölçüsünde, siyasal baskı olmaksızın gerçekleştirilemez.

Örneğin siyasal iktidar, toplumsal sözleşmeyi, ancak mikro planda çiğneyebilir. Örneğin işkence yapılabilir ama, sendika, siyasal parti, parlamento kapatılamaz. Toplumsal sözleşmenin makro planda çiğnenmesi, ancak militer güçle olanaklıdır. Bir başka deyişle, militer güç, siyasal baskının ekonomik baskıyı gerçekleştirmeye yetmediği yerde ve zaman devreye girer. Bu, ekonomik baskının yoğunluğuna, genişliğine, baskıya karşı direnilip direnilmemesine ve bunların büyüklüğüne sıkıca bağlıdır.

Ekonomik baskı sistemin karakteristiğidir. Bu baskı, militer baskı olmaksızın ve giderek siyasal baskı olmaksızın sürdürülebiliyorsa, ilkin militer baskı, ardından siyasal baskı da kendini duyumsatmamaya başlar.

Ama baskının kalkmasının, sistem (sermaye) açısından nesnel koşulları henüz oluşmamışsa, yani bunalım devam ediyor ve emekçiler üzerindeki baskıyı hafifleterek de olsa sürdürmek gerekli görünüyorsa, bunun yanısıra, gerek emekçiler içinde gelişen ve büyüyen tepki, gerek dışardan (örneğin AT'ndan) dayatılan koşullar, militer ve siyasal baskının *merkezini*, ülkenin ulusal sorun açısından bunalımlı bölgesine kaydırarak, görünürdeki gerekçesini değiştirerek, ülke merkezinde demokratikleşme fotoğrafı vermeye olduğu

kadar, baskıyı "ulusal" sorunla örtüştürerek sürdürmeye de olanak sağlar.

Baskının temelinde ekonomik bunalım, bunalımdan kurtulmanın temelinde bu bunalımın neden olduğu "ulusal" baskı vardır.

Ekonomik bakımdan güçlü bir ulus birliğinde ise, militer baskı büsbütün gizlenmiş, ulusal baskı zayıflamış, siyasal baskı duyumsanmaz olmuştur. Burada, başka etkenler kendini duyurmadığı ölçüde, dili farklı olan topluluklar, aynı ulus birliği içinde, içinde bulundukları birlik ile tam eşitleşme, özgürleşme ve demokratikleşme anlamında uluslaşma sürecini tamamlama olanağı bulurlar. Doğal ki, bu uluslaşma, içinde yer aldığı ulus birliğinden ayrılma olarak anlaşılmamalıdır. İçinde yer aldığı ulus birliğinden ayrılma da, nasıl ki, her zaman uluslaşma anlamına gelmezse.

İçinde yer aldığı birliğin genel ortalamasının gerisinde kalmış ve aynı ölçüde özgürleşmemiş bir soy topluluğu ile bu topluluğun da içinde yer aldığı ulus birliği arasındaki çelişki, ulus birliği ile soy topluluğu arasındaki ekonomik ve toplumsal farklılık arttığı ölçüde, artar.

Bu çelişkinin demokratikleşerek giderilmesi ya da uzlaşmaz karşıtlığa dönüşmesi, ülkenin ekonomik düzeyine, demokratik güçlerin durumuna, egemen politikaların tutumuna bağlıdır. Gene bunun gibi, sorunun demokratikleşerek çözümü ya da derinleşerek bir çeşit ulusal düşmanlığa dönüşmesi, proleter devrimci tutum *ile* şovenliğe dönüşen küçük-burjuva, ve burjuva ulusalcı tutum arasındaki seçime bağlıdır.

Böyle bir soy topluluğunun ulus birliği ile tam eşitleşme anlamında demokratikleşmesi, geç kalmışlığı nedeniyle, uluslaşmanın ilerici yönü ile gerici yönü arasında sıkışır.

Ulus birliğinin ilerici kesimleri de, bu birlik içinde yer alan soy topluluklarının demokratik-

leşmeden yana olan ilerici kesimleri gibi, iki arada bir derede kalır.

Çünkü, ulus olarak, burjuvalaşma ve uluslaşma süreci, bu ülkede de (gelişmiş kapitalist ülkeler düzeyinde) tamamlanmadığı gibi, bu süreç tamamlanmadan emperyalist sisteme bağlanmış ve bağımlı hale gelmiştir.

Dolayısıyla, kendisi (Türkiye), demokratikleşme sürecini tamamlamadan bağımlılaşmış, özerk ekonomik yapılanma sürecinden dönülerek, ülke ekonomisi emperyalist ekonominin bir eki ve tamamlayanı durumuna dönüştürülmüştür.

Bununla birlikte, ayrılmanın, ayrı ulus olma devinimlerinin (hareketlerinin), Türkiye'yi, emperyalist sistemden yalıtarak bağımsızlaşmasına mı, yoksa bağımlılığını daha da pekiştirmesine mi yarayacağı tartışılmalıdır.

Bu soy topluluğu, içinde bulunduğu ulus birliğinden ayrılmayı gündeme getirdiği zaman, ayrılacağı ulus birliğinin demokratikleşmesini olumsuz yönde etkileyip etkilemeyeceği, dolayısıyla dünya kapitalist/emperyalist sistemini güçlendirip güçlendirmeyeceği tartışılmak gerekir.

Türkiye emperyalist bir ülke olsaydı, soruna kuşkusuz bu açıdan ve böyle bakmak doğru olmazdı. Ne var ki, kendisi emperyalist sisteme bağlanmış, bağımlı ve borçlu bir ülkedir. Ulus birliğinden, yani Türkiye'den ayrılma doğultusundaki etkinlikler, bugün, bu ülkede bir bütün olarak devrimci demokratikleşmeyi kilitliyorsa, bu, aynı zamanda, emperyalist sistemi güçlendiriyor demektir.

En sade bireyini ve en küçük birimini dışlamadan, tüm halkın, iradesini, doğrudan ve serbestçe yaşama geçirmesi, demokrasinin koşuludur. Bu nedenle de, bir halkın, kendi iradesiyle geleceğini belirlemesi, her şeyden önce, onun, bu iradesini özgürce oluşturmasına bağlıdır. İradenin oluşma-

sının (bilinçlenmenin) baskılandığı bir yerde, demokratik yöntemlerin varlığından sözedilemez.

14

Bugün "ulus" birliği olarak yaşayan topluluk içinde ırk gibi, dil, din, mezhep gibi farklılıkları, geriye doğru derinleştirerek karşıtlığa ve dolayısıyla düşmanlığa dönüştürmek de, bu farklılıkları, geçmişten gelen özellikler ve zenginlikler olarak algılayarak insanlığın gelişmesinin dinamiğine dönüştürmek de olanaklı.

Bir başka anlatımla, topluluklar arasında tarihsel olarak oluşmuş farklılıklar, geriye doğru derinleştirilerek düşmanlığın diriltilmesinin nedeni olabileceği gibi, topluluklar arasında hoşgörünün, dolayısıyla eşitlik temeli üzerinde bütünleşmenin de nedeni olabilir.

Başka dinden ve mezhepten, ayrı kavimden ve dilden olanların, birlikte ve birarada yaşamaları, kendilerine göre karşıt olan dinlere, mezheplere, ayrı dillere hoşgörüyle bakmalarına olanak sağlar. Gericiliğin, bu tür farklılıkları geriye doğru derinleştirdiği yörelerde, faşist katliamlara değin tırmanan düşmanlıklar yaşanmış olması; farklılıkların geleceği birarada ve birlikte yaşamanın bir özelliği olarak algılandığı yerde, hoşgörünün egemen olması, bunun, somut örneği olmak gerekir.

Egemen kesimin, egemenliğini sistem olarak pekiştirmek ve bunun için de demokratikleşmeyi engellemek amacıyla, geleneksel farklılıkları, halk içinde düşmanlığa dönüştürmeyi başardığı yerde, halkın bilinç düzeyi düşük kesimleri, bilinçli kesimleriyle karşı karşıya getirilir. Başta işçi sınıfı olmak üzere, tüm modern emekçi katmanlar demokratikleşme sürecinden olabildiğince dışlanmaya çalışılır ve onların geleneksel emekçi-

lerle (özellikle de köylülerle) ittifak kurmalarının yolları önemli ölçüde kapatılmak istenir.

Tarihsel ve toplumsal olarak bugünkü bireyin iradesi dışında oluşmuş (ırk, dil, din, mezhep gibi) farklılıklardan, egemen kesimin baskı için yararlanması, kapitalizmin, ya (nazi Almanyasında olduğu gibi) yüksek evresine, ya da (12 Eylülde olduğu gibi) sermaye birikiminin, ilkel birikimden önemli ölçüde beslendiği evreye tekabül eder.

Sermaye birikimi, sermayenin, doğrudan üretime girerek, yani kapitalist işletmede yaratılan değerden sağladığı kârdır. *Sermayenin ilkel birikimi* ise, sermayenin, üretime girmediği, yani kendileri kapitalist olmayan işletmelerde (özellikle köylü işletmelerinde) yaratılan değerden sağladığı kârdır.

Tarımsal üretim için gerekli araç ve gerecin fiyatının, siyasal iktidar tarafından serbest bırakılması ya da fiyatların değerleri üstünde belirlenmesi sonucu, bu araç ve gereçler, (köylüye) değerlerinin *üstünde* bir fiyatla satılırken, aynı siyasal iktidar, tarımsal ürünlerin fiyatlarını, değerlerinin altında belirlediği zaman, köylü ürününü değerinin *altında* bir fiyata satmak durumunda kalır. Dolayısıyla üretici köylüler, ürünlerinin içerdiği değerin bir kısmını ya da önemli bir kısmını toplumа bedava/karşılıksız bırakmış olurlar.

Köylünün satın aldığı sanayi ürünlerine değerlerinin üstünde ödediği fazla, sanayi sermayesi tarafından emilir ve bu, onun kâr oranını yükseltir. Köylünün, değerlerinin altında bir fiyatla satmak durumunda kaldığı tarımsal ürünler, gerek sanayi hammaddesi olarak, gerek sanayide çalışan emekçilerin geçim nesnesi olarak, sonuçta, sermaye tarafından satın alınmış olacağı (ya da sermaye tarafından satın alınmış gibi sermayeye çıkar sağlayacağı) için, köylünün topluma karşılıksız bırakmak durumunda kaldığı değer, sermaye tarafından

emilmiş, ve sermayenin kâr oranı, bir de bu nedenle yükselmiş olur.

Böylece, kendileri kapitalist olmayan köylü işletmelerinde yaratılan değerin karşılığı ödenmemiş kısmını, sermaye, dolaylı olarak maledinir. Köylü, ürünlerini kapitalist pazar için meta olarak ürettiği ölçüde, ürettiği ürünün içerdiği değerin:

-toprağının rantına tekabül eden bölümünü,

-sermayesinin kârına tekabül eden bölümünü,

-emeğine, daha doğrusu ücretine tekabül eden bölümünü, ve hatta,

-maliyetine (o ürünü üretmek için tüketilen üretim araçlarına) tekabül eden bölümden bir kısmını, derece derece, topluma karşılıksız bırakmak durumunda kalabilir.

Siyasal iktidarın emekçilere ve sermayeye karşı tutumuna göre, gene bu siyasal iktidar tarafından belirlenen tarımsal ürünlerin fiyatı, ya değerleri üzerinden ya da değerlerinin altında belirlenir. Değerlerinin altında belirlenen fiyat da:

-ya ranta,

-ya rant ve kâra,

-ya rant, kâr ve ücrete,

-ya rant, kâr, ücret ve maliyetin bir kısmına tekabül eden değerin topluma karşılıksız bırakılmasını dayatan bir fiyat olabilir.

Değerleri üzerinden belirlenmesi gereken bu fiyat, değerlerinin altına öyle çekilebilir ki, köylü, geçimini sürdürebilmek için toprağını ipotek ettirerek ve giderek onu parça parça ücretine katarak satmak, yani yoksullaşmak durumunda kalır.

Siyasal iktidarın, tarımsal ürünlerin fiyatını, değerleri üzerinden değil de, değerlerinin olabildiğince altında belirlemesi, belirleyebilmesi, bu iktidarın varlığını parlamenter yöntemlerden alıp almamasına bağlıdır. Parlamenter yöntemle oluşmuş bir siyasal iktidarın niteliği de, parlamenter sistemin niteliğini belirleyen partileşmenin

özelliğine, ve ensonu, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün niteliğine bağlıdır.

Askeri güçle, yani zor kullanarak, yönetimi ele geçiren bir konseyin tayin ettiği iktidar, gücünü halktan değil, demokratik yöntemlerden değil, silahlı zordan almıştır. Bunun için, köylünün ürettiği değerin olabildiğince büyük bölümünü topluma bedava bırakacak bir fiyat belirlemekte de kendini özgür hissedebilir. Çünkü, bu iktidarın, halkın karşısına çıkarak, onun özgür iradesiyle vereceği oya da gereksinimi olmayacaktır.

Nitekim öyle de oldu. 12 Eylül yönetimi, parlamentoyu ve siyasal partileri feshederek, genel seçimi askıya alarak, baskı altında olan düşünce ve örgütlenme haklarını daha da baskılayarak, işçilerle birlikte kır emekçilerinin, köylülerin gelirlerini, büyük ölçüde aşağı çekti.

Burada siyasal baskı, kır ve kent emekçilerinin acılı yoksullaşmasını hızlandıran ekonomik baskının kendini gizlediği militarist biçimiyle görünür.

Siyasal partilerin yeniden kurulmaya başlanması, siyasal ortamın nispi demokratikleşmesine de olanak sağlar. Seçimle iktidara gelecek siyasal partilerin, silahlı zorla iktidar yönetmiş olanlara göre, demokratik özelliği ağır basar.

Bu nedenle kurulacak partilerin, 12 Eylüle karşı partiler değil, 12 Eylül ile uzlaşan partiler olması denetim altına alınır.

12 Eylül ile uzlaşmanın farklı iki biçimine de değinmeli: Biri, 12 Eylül ile sistem olarak uzlaşan ve bu arada 12 Eylülün yönetici asker kadrosuyla bütünleşen, yani 12 Eylül yönetiminin tüm eylemlerini benimsediğini duyumsatan partiler; öteki, bu yönetime "Zincirbozan" kadar soğuk bakan, ama 12 Eylülü sistem olarak açık ya da içten içe (utangaç bir biçimde) benimseyen partiler.

Vetolu aşamada, birinci kategoride yer alan

partiler, vetosuz aşamada, (kimi zaman sınırı biraz zorlamış olmak ihmal edilirse) ikinci kategoride yer alan partiler seçime girecektir. 12 Eylüle, özünde, yani sistem olarak karşı olan partiler ise, yasal siyasal yaşamdan dışlanmaya devam edileceklerdir.

12 Eylüle özünde karşı olmak demek, bilinçli olarak, demokratik olmayan yapılanmaya, yani faşist siyasal ve ekonomik uygulama ve baskılara karşı olmak demektir.

Bu, aynı zamanda, 12 Eylülün demokratik-olmayan baskıcı yapılandırmasını özünden değiştirecek, emekçiler üzerindeki siyasal baskı altında gizlenen ekonomik baskının sona erdirilmesine nitel bir dönüşüm sağlayacak olan (özel olarak) partileşmenin ve (genel olarak) örgütleşmenin yasal engellerden arındırılması demektir.

Bu, aynı zamanda, ülkenin demokratikleşmesinin önündeki engellerin kaldırılması anlamına gelir. Bunun iç ve dış koşulları (özellikle AT açısından) oluşmuştur. Hatta, Türkiye, normlarını oluşturması açısından Avrupa Topluluğunun ileri-ci dayatmasıyla karşı karşıyadır. Yalnızca demokratik görünmenin değil, gerçekten demokratik olmanın gereğini yerine getirmek ise, egemen güçler açısından kendi handikapını (engelini) içinde taşır:

Emekçilerin siyasal özgürlüklerini sağlaması demek, ardından ekonomik özgürlükleri sağlaması, ve 12 Eylülü sona erdirmesi demektir. Ama emekçilerin ekonomik özgürlüklerini sağlamaları demek, aynı zamanda, 12 Eylülün ekonomik gerekçesini yeniden oluşturması demek değil midir?

Hani denir ya, "Zurnanın zırt dediği yer!", tam da burasıdır.

12 Eylülü, siyasal sistem olarak sona erdirmek, egemen güçler ve özellikle de burjuvazi açısından, 12 Eylül müdahalesinin ekonomik

koşullarını yeniden üretmek demektir. Ta ki, emek üretkenliği, belirli bir düzeye yükselene ya da geleneksel üretim gerekli ölçüde sona erene değin.

Baskı, nasıl 12 Eylülü sistem olarak tasarlayanların benimseyeceği gibi 12 Eylül-öncesi faşist katliamlara bürünerek sürerse, nasıl 12 Eylülün demokratik-olmayan yapılanması, gücünü bu katliamlardan alırsa, 12 Eylül sonrası 12 Eylül de, aynı amaçla, baskıyı, görüngüsünü değiştirerek sürdürmek gereğini duyar.

Sermayenin *tam* özgürleştiği, emeğin siyasal iktidar tarafından *tam* baskı altına alındığı bir dönemin, ekonomik baskının siyasal baskı ile örtündüğü, siyasal baskının ise, demokratik yöntemlerle sürdürülemediği, sivil kadrolar açısından faşist yöntemlerle, asker kadrolar açısından militarist yöntemlerle bütünleşerek sürdürüldüğü bir dönem olduğunun kanıtıdır 12 Eylül.

Ülke ölçeğinde emekçilere yönelik baskı, Kürt emekçiler üzerinde ayrıca/özellikle yoğunlaştırılıp (Diyarbakır Askeri Cezaevindeki baskıların farklılığını anımsamak yeterli) "ulusal sorun" giysisine bürünerek, 12 Eylüle, sistem olarak yeni bir ömür, özellik olarak yeni bir boyut kazandırdığı gözardı edilmemeli.

Bu dönemler, bir yandan egemen güçlerin özgürlüğünde olabildiğince *genişlemenin* ve öte yandan emekçilerin özgürlüğünde bir *daralmanın* da hızlandığı dönemlerdir. Demokratikleşmeye karşı, demokratik-olmayan bir politikanın, Kürt sorunu ile örtüştürülerek, "ulusal birliği" koruyan bir politika gibi uygulamaya konulmuş olacağı dışlanmamalıdır.

Sermaye baskısının, ilkel birikimle bütünleşen ve demokratik olmayan (faşist) yöntemlerden demokratik yöntemlere evrimi, kırsal/tarımsal işletmelerin, köylülüğün geleneksel yaşam biçimi olmaktan çıkarak, kâr amacıyla üretim yapılan ka-

pitalist işletmelere, ya da gerçek anlamda küçükburjuva işletmeye evrimleşmesiyle, yani tarımın belirli ölçüde sanayileşmesiyle olanaklıdır.

Çünkü bir ülkede, ilkel birikimin maddi koşulları varsa, sermayenin büyüme hırsı ve olanağı ölçüsünde, ekonomik baskıyı siyasal baskıyla ve siyasal baskıyı militarist baskıyla örtüştürmenin de olanakları var demektir. Bu nedenle de, demokratikleşme açısından, sermayenin ilkel birikimi için gereken maddi koşulların nicel olarak azalması, kırsal yapının nitelik değiştirmesine bağlıdır.

Yani, sermayenin ekonomik baskısının, (12 Eylül ve sonrasında olduğu gibi) siyasal baskıyla örtüştüğü, siyasal baskının ise militarizmle bütünleştiği dönemden, gene *sermayenin ekonomik baskısının*, (Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi) *demokratik kurallar içinde ve demokratik yöntemlerle gerçekleştirileceği döneme evrimleşmesi*, kapitalistleşme/sanayileşme sürecinin özellikle kırsal alanda belirleyici ölçüde tamamlanmasıyla olanaklıdır.

Emeğin fazla ve sermayenin az olduğu, sermayenin, sermaye olarak yatırıldığı işletmeler dışında, yani kapitalist olmayan işletmede üretilen değeri de emmesinin koşullarının bulunduğu bir dönemde, sermaye birikiminin hızlanması ölçüsünde, ekonomik baskı siyasal baskıya, ve siyasal baskı (daha çok da "militer" özelliğini korumak amacıyla) "ulusal" baskıya bürünerek sürdürülür.

15

Özellikle dış sermayenin tamamlayanı ya da ekl durumunda bulunan sermayenin "ulusal" renklerinin büyük ölçüde silindiğini daha önce vurguladık. Ulusal renklerin, uluslararası sermayenin zaman zaman engelini oluşturduğu ayrıca eklen-

meli.

Sermayenin ulusal renklerinin silinmesine karşın, gene de ülke içersinde üretime giren sermayeyi, köken bakımından "iç" sermaye ve "dış" sermaye olarak ayırmanın gereği var.

Çünkü, bu iki sermaye, sermaye olarak aynı özellikte olmakla birlikte, ülkenin gelişmesi ve dolayısıyla demokratikleşmesi açısından rolleri, birbirine göre farklıdır.

İç sermaye, sermayenin biriken kısmını (artıdeğerin kişisel tüketim dışında kalan kısmını), ülke içinde üretime yatırarak, biriken sermaye ölçüsünde yeni istihdam olanağı sağlar. Bu, belirli ölçüde de olsa, üretimin artmasının, yeni iş olanağı sağlayarak işsizliğin azalmasının, dolayısıyla üretici güçlerin gelişmesinin biçimi olur.

Dış sermaye ise, gerek kâr ve gerek faiz olarak emdiği değeri, ülke dışına aktararak, biriken sermaye oranında ülke içinde yatırım yapılmasına olanak tanımaz.

Dış borç faizleri açısından da durum aynıdır.

İçerde üretilen değeri, kâr olarak ülke dışına emen dış sermaye ve faiz olarak ülke dışına aktaran uluslararası sermaye ile, kâr ve faizi içerde yeniden üretime yatırarak üretimin genişlemesine ve yeni iş alanı açarak üretici güçlerin gelişmesine olanak sağlayan iç sermayenin toplumsal gelişme bakımından oynadıkları rol birbirinden farklıdır.

Sorun, ilkin, sermayenin "milliyet"i değil, kâr ya da faiz biçiminde emilen ve biriktirilen artıdeğerin, ülke dışına emilmesinin sona erdirilmesi, gene bu değerin üretildiği ülke içinde üretime yatırılması, yani yeniden üretimin, biriktirilen değer ölçüsünde genişletilmesidir. Bu, *bağımlı ekonomik yapılanmadan, ekonomik bakımdan özerk yapılanmaya geçişle* olanaklıdır.

Sorun, ikinci olarak, kişiler ya da gruplar tarafından kâr, rant, faiz biçiminde maledinilen

artı-değerin, toplumsallaşması, toplumsal fonda toplanmasıdır. Bu, *kapitalizmden sosyalizme, sistem değiştirmekle* olanaklıdır.

Bugün sosyalistlerin demokratikleşme çabalarını etkisizleştirmek, onların yasallaşmasını geciktirerek ülkenin demokratikleşmesini engellemek ile, Kürt emekçiler üzerindeki baskıların yoğunlaştırılması arasındaki zamandaşlık gözden uzak tutulmamalıdır.

Kürtler üzerindeki baskının yaygınlaştırılması ve yoğunlaştırılması, devrimcilerin demokratikleşme devinimlerinin yasallaşarak güçlenmesini engellemek, demokratik olmayan yapılanmayı (faşist özelliklerle örtülü yapılanmayı) sistemin ayrılmaz parçasına dönüştürmek amacını da taşır.

Demokratikleşme devinimlerine siyasal iktidarın karşı çıkması, iç ve dış koşullar açısından giderek güçlenmektedir. Ama *ulusal mozaikteki önemli soy farklılıkları, demokratikleşme istemlerini, ülkenin bölünmesi sorunuyla örtüştürerek, ülke ölçeğinde demokratikleşme devriminin baskı altına alınmasını,* iç ve dış koşullar açısından, özellikle de AT karşısında, kolaylaştırmaktadır. Çünkü ülkenin toprak bütünlüğünün korunması hakkı, uluslararası hukukta benimsenmiştir.

Demokratik olma ile demokrat-olmamanın içiçe örtüştüğü bir durumda, demokratik olmayan yapılanma ve uygulamaların, "demokrasi"ye uygunluğu, AT önüne, ancak ülkeyi bölünmekten kurtarma rezerviyle çıkarılabilir.

Sosyalizme olduğu kadar, sosyalist devrime (harekete) yol açacak olan demokratikleşmenin önlenmesi, 12 Eylülü sona erdirmekle değil, 12 Eylülü sivilleştirmekle, ya da sivilleşmiş giysisi altında sürdürmekle olanaklıydı. Bu da, ancak, bir yanda emekçilerin demokratikleşme bilinci yükselirken ya da sınıf olarak ekonomik ve siya-

sal örgütlenme istemleri yükselirken, öte yanda, Kürtler üzerindeki şoven baskıyı, onları ayrılmacı tepkiye zorlayan bir yoğunluğa çıkararak, demokratikleşmeyi engellemenin nedenleri sağlanabilirdi.

Bugün, baskıya zorlayanın denetiminden büsbütün çıkmış olsa da, yaşanan olayların oluşumu ve gelişimi, büyük ölçüde böyledir.

16

Bugün, kendisine saf anlamda "ulusal" denebilecek büyükçe bir sermayeden ya da sermayesi saf anlamda "ulusal" olan tekelleşmiş bir kapitalistten değil, uluslararası sermayeden ve bu sermaye ile eklemleştiği ve bütünleştiği ölçüde ulusal çizgileri silinmeye yüztutmuş burjuvalardan sözedilebilir ancak.

Emeğe gelince:

İnsanın bilgi ve becerisiyle bedensel gücünden oluşan emeğin ortak özelliği, insana ait olmasıdır ve yalnızca insana ait olmasıyla da emek, hayvansal ve mekanik güçten ayırdedilir.

Emekçi, ırk, din, dil ile bölünmüş olsa da, emeğin doğasında böyle bir bölünme yoktur. Aynı biçimde, emeğin doğasında ulusal sınır ve sistemsel ayrılma da yoktur. Bunlar, insanlığın tarihsel gelişme sürecinde ürettiği biçimler ya da birimlerdir. Yani insan, doğada, bu toplumsal ilişkilerle birlikte üretmemiştir. Bu ilişkileri, insanlar kendilerini yeniden üretirken, istençleri (iradeleri) dışında üretirler.

Emekçinin ürettiği değerin kendisine ayrılan bölümünün geçimini ne ölçüde sağladığı, gene emekçinin ürettiği değerin emilen bölümünün, insanlığın gelişmesine mi, yoksa gelişmesinin engellenmesine mi fon oluşturduğu/yaradığı, bu değerin maledinme biçimine bağlıdır.

Değerin, gerek onu üreten emekçi tarafından, gerek kişi, aile, sülale, zümre, sınıf ya da toplum tarafından (nicel ve nitel olarak) maledinilmesinin biçimleri, mülkiyetin biçimine, bu da emekçinin topluluğa bağımlılığını belirleyen ırksal, dinsel, sınıfsal, ulussal ve evrensel özelliklerine bağlıdır.

Emekçinin, kan, kast ya da sınıf olarak topluluğa olan bağı ya da bağımlılığı, toplumların gelişmesiyle birlikte azalmaya başlar; bağımlı emekçi özgür emekgücü satıcısına evrimleşir ve emeğin özgürleşmesine değin tarihsel evrelerden geçer. Bu gelişmenin dinamizmini belirleyen de, gene emeğin kendisidir. Emek üretkenliği ve bu üretkenliğin doğal koşulları kadar, evrensel emek, yani bilimsel ve teknik-bilimsel emek, insanlığın gelişmesini hızlandıran belirleyici etkenler olmuştur.

Yani değişen, emeğin ürününün ya da ürününün değerinin maledinme biçimleridir, emeğin kendisi evrenseldir.

Emeğin gerekli bölümünün, emekçinin bireysel olarak gönencini sağlaması kadar, gene emeğin sömürü ve egemenlik aracı olan artı/fazla bölümünün insanlığın gönenci ve özgürleşme aracına evrimi, sömürüyü ve emek üzerindeki egemeliği de sona erdirir.

Bir başka deyişle, insanlığın gelişmesi, belirli bir evreden sonra emeğin birleşmesiyle, bütünleşmesiyle, bu da emeği bölen, ayıran ırksal, dinsel, sınıfsal, ulussal özelliklerin aşılmasıyla olanaklıdır.

Kapitalist sisteme kumanda eden uluslararası sermaye birleşip bütünleşirken; hangi dili konuşursa konuşsun, hangi dinden olursa olsun, tüm emekçilerin yarattığı değeri doğrudan "kâr" biçiminde ya da dolaylı olarak "faiz" biçiminde emen sermaye, çoğu kez, "emperyalist" yani uluslararası sömürgen kimliğini gizlemek için "ulusal" rengini

ele vermemeye özen gösterirken, sermayenin üretim cephelerine dağılmış bulunan her ulustan ve her ulusal-topluluktan işçiler, emekçiler, ekonomik çıkarları ve siyasal/ideolojik amaçları doğrultusunda birleşmeyecekler mi?

Yoksa her ulustan ve ulusal-topluluktan, her soydan emekçiler, ancak kendi ulusal bayraklarının altına toplanarak, birleşen sermaye karşısında, örneğin sermayenin komuta merkezi IMF karşısında, ulusal kabuklarının içine çekilecek ve üstelik burada da andillerine göre birbirlerinden ayrılıp ayrışacaklar mı?

Sermayenin uluslararasılaşmasıyla birlikte, özellikle Avrupa ülkelerinde ulusal sınırların hemen hemen erimeye ve ulusal renklerin, ulusal çıkarların simgesi olmaktan çıkarak salt ulusal özellikleri yansıtmaya başladığı bir dönemde, geleneksel ve feodal (ya da yarı-feodal) bölünmüşlüğü aşamamış toplumsal yapıları, uluslaşma sürecindeki tarihsel gecikmişliği nedeniyle, bir çeşit tarihe geri dönüş olarak yeni bir ulusal duvarla çevirmenin ilerici olup olmadığını, demokrat ve devrimciler tartışmayacak mı?

Bu duvarın, uluslararası sermayenin eklentisi ve tamamlayanı durumunda bulunan, yani özerk ekonomik yapılanmadan yoksun ve bu anlamda bağımlı bir ülkeyi (Türkiye'yi) içinden ayıran bir duvar olmasının, bu ülkeyi (Türkiye'yi) daha bağımlı hale mi getireceği, yoksa onu özerkleşme sürecine mi çekeceği, serbestçe tartışılmayacak mı? Bağımlı bir ülke olan Türkiye'nin, dünya kapitalist sistemine daha da bağımlılaşması durumunda, emperyalist sistemin gücünü daha da pekiştireceği ve bunun da ilerici bir devinim olmayacağı devrimci ilkesini anımsayamayacak kadar, devrimci teori gözardı mı edilecek?

Gelişmiş kapitalist ülkelerde, sermaye gruplaşmalarının, Avrupa ölçeğinde, ortak siyasal ve

kültürel yaşam biçiminin gerçekleşmesine engel olmadığı, hatta böyle bir ortak yaşam biçimini hızlandırdığı bilinen bir olgu.

Avrupa evi'nin basamaklarında beklemekte olan Türkiye, kendi ülkesinde ve doğusunda toprak olarak birlikten *ayrılmak* isteyenler ile, Batıda, ekonomik, siyasal, hukuksal, kültürel açıdan *birleşmek* ikilemi arasında bulunuyor. Bir yanda "ulusal-topluluk" olarak ayrılma istemi ve bir yanda da, ekonomik, siyasal, hukuksal, kültürel birleşme, bütünleşme gereksinimi.

Avrupa Topluluğuyla eklemleşerek/bütünleşerek sorunların tam ve nihai olarak çözümlenebileceğine inanmamakla birlikte, hem kapitalist sistem içinde kalmak, hem de Avrupa Topluluğu dışında kalarak ekonomik bakımdan ezilmemek, yani belirli bir ölçüde de olsa demokratikleşebilmek, güncel olarak, bana oldukça zor görünüyor.

Doğal ki, Avrupa Topluluğunun, Türkiye'den, siyasal, ekonomik, hukuksal normlarını kendi normlarına yaklaştırmasını isterken, aynı biçimde, anadili farklı topluluklar üzerindeki baskıcı politikanın terkedilerek demokratik eşitlik ilkesinin uygulanmasını istemesi de o denli zorunludur.

Soruna demokratikleşme ve devrimcileşme açısından ya da ilerici herhangi bir açıdan bakıldığında, kimi Türkiye Kürtlerinin ayrılma istemi, tüm Türkiye halkının (bunun içinde Kürtler de vardır) demokratileşme özlemini, yani faşizmin tam yenilgiye uğratılması özlemini ve bu nedenle de Türkiye Kürtlerinin de demokratik özgürlüklere kavuşmasını geciktiriyor ve engelliyorsa, burada, faşist baskıdan kurtulmak için ayrılmanın mı, yoksa bir bütün olarak Türkiye'nin demokratikleşmesi için emekçilerin birlikteliğini pekiştirmenin mi, hangisinin belirleyici olacağı tartışılmak gerekir.

Aşiret biçiminde örgütlenmiş topluluklarda, aşiret ve kabile reisleri, beylik beyleri, tarikat şeyhleri, üst kan grubundan kastlar olarak, alt kan grubundan kastlar olan topluluk üyeleri karşısında, egemen zümreyi oluştururlar.

Burada kandaşlık, birliklerin belirleyici öğesidir. Sınıflaşmayı belirleyen üst ve alt kan gruplarıdır. Aşiret üyeleri, birbiriyle kandaş olmakla birlikte, kanın üst ve alt grupları olarak, yani soylu olanlar ile soyluluğu olmayanlar biçiminde sınıflaşmışlardır. Aşiret üyeleri içinde, soylu olan aşiret reisi ailesi ile soyluluğu bulunmayan aşiret üyesi aileler arasında, orta kan grubundan kabile reisi aileler bulunur.

Dolayısıyla, feodal yapılanma, aynı zamanda, kandaşlığa dayanan, üst (bey, mir, aşiret reisi), orta (kabile reisi), alt (aşiret üyesi, kırmanç olmaktan başka soyluluğu bulunmayan) kan gruplarına göre kastlaşmıştır.

Aynı dizgeye göre, ("bey, efendi" anlamında değil, Peygamberin soyundan, kabilesinden gelmiş olduğu kabul edildiği ya da varsayıldığı için) "seyit" olarak nitelenen tarikat şeyhleri de, üst kan grubundan soy alırlar ve doğası gereği, egemen zümrelerden birini oluştururlar.

Beyliklerde, bey ailesinin, üst kan grubundan bir sülaleyi temsil ettiği düşünülmelidir. Beyliğin egemenliğini tanımış olan aşiret ve kabile reisleri, hiyerarşik dizgede beyliğe göre, üst kan grupları içinde daha alt basamaklarda yer almış olmalılar. Dolayısıyla beyliklerde, beyin aşireti dışında aynı soydan/ırktan geldiği kabul edilen aşiret ve kabilelerden oluşan bir birlik vardır.

Vurgulanması gereken, aşiretlerde de, beyliklerde de, sınıflaşmanın feodal niteliği ile kana dayalılı kastlaşmanın örtüşmüş olmasıdır.

Kürt toplulukların alt ve üst kastlar (kan grupları) biçiminde kastlığa dayalı sınıflaşması, yani gelişmeye karşı dirençli iç yapılanması, bu toplulukların burjuvalaşma doğrultusunda sınıflaşmasını olduğu kadar demokratikleşmesini de engeller.

Kuşkusuz, kapitalizmin ve buna tekabül eden siyasal ve benzeri birçok etkenin, aşiret birliğini az ya da çok zayıflatması olanaklıdır; ama, tam olarak çözüştürüp, burjuva toplumun sınıflarına dönüştürmesi daha güçlü ekonomik dönüşümlere bağlıdır.

Buna karşılık, bu toplulukların yarı-feodal/aşiret yapısına karşın, birincisi aşiret geleneğinden özünü alan özgür yaşama özlemi; ikincisi kasaba ve kentlerde ticaret küçük-burjuvazisinin oluşumuyla birlikte filizlenen küçük-burjuva ulusalcılığı; üçüncüsü büyük kentlerde öğrenci devinimleri ortamında, gençlerde demokratikleşme ve devrimcileşme bilincinin kabarışı; dördüncüsü gene kentlere çalışmaya giden yoksul emekçilerin (boyacılık, temizlikçilik gibi) alt hizmetlerden inşaat ve fabrika işçiliğine değin bulundukları yerlere göre farklı olmakla birlikte sınıf bilincine varmaya başlamaları, demokratikleşme açısından belirtilmesi gereken değişmelerdir.

Egemen ya da üst kastlar olarak, beylerin, aşiret reislerinin, şeyhlerin, kendi konumları gereği, toplumsal yapıyı ve dinsel konumu korumaları, mantığı içinde, kuşkusuz tutarlıdır. Ama, burjuva toplumun gerisinde bir yapılanmayı korumuş olmaları nedeniyle de, çağa aykırılığı ve gerici konumu belirtilmelidir.

Geleneksel olarak, geçmişten günümüze sorumluluğunu taşıdığı toplumsal birimleri bugün korumak için, siyasal yönetimle ya da egemen gericilikle ittifak kurmuş olmaları dolayısıyla, onları "ajan sınıf" olarak nitelemek, kuşkusuz bilimsel

değil, siyasal bir yaklaşım olur.

Bir sınıfın üyesi, nesnel olarak, kendi sınıf çıkarını korur. Bir topluluğu, tarihten bugüne korumuş olan aşiret reisinin, kendi sınıfsal konumunu, toplumsal yapıyı koruyarak koruması, aşiret töresi açısından bakıldığında, onurlu sayılmak gerekir. Aşiret birliğine ve geleneğine de, bu aşiretlerin gelenekleri ve töreleri açısından bakmak gerekir, çağdaş değer yargıları açısından değil.

Ama şu da belirtilmelidir:

Aşiret reisi, tarikat şeyhi gibi bu üst ya da egemen kastların, demokratik-olmayan, özellikle 12 Eylül yapılanmasını sistem olarak benimseyen siyasal iktidar ile ve 12 Eylüle sistem olarak karşı olmayan siyasal partiler ile ittifaklarının, demokratikleşmeyi, yalnızca Kürt toplulukların bulundukları yörede değil, *ülke ölçeğinde*, olumsuz yönde etkilemiş olmasının ayrı bir önemi vardır.

Kürtlerin dil ya da lehçe açısından Kırmanç ve Zaza olması, Zazaların çoğunluğunun alevi, Kırmançların şafi olması, şafi Kürtler arasında nakşbendiliğin yaygınlığı, bunun yanısıra, nakşbendiliğe karşı olan Kürt aşiretlerinin önemli siyasal etkinlik içinde bulunması, bütün bunlar, yalnızca Kürtlerin değil, Türkiye'nin demokratikleşmesinin önündeki engeller olarak duruyor. Bu etkenlerin azalması ise, Kürt toplulukların, ekonomik yapılarının belirleyici ölçüde değişmesine bağlıdır.

18

Ülkenin batısından doğusuna doğru bakıldığında: batıdaki doğal üretkenlik, artı-ürünün daha önce üretilmesine ve daha büyük oranda üretilmesine olanak sağlamış, sınıflaşmayı engelleyen bir kast sistemi bulunmadığı için de, sınıflaşma ve kapitalistleşme, ilk olarak bu yörelerde kendini duyurmuştur.

Kürtlerin yaşadığı topraklarda doğal verimlilik genel olarak düşüktür. Tarımsal toprak, doğal alana oranla azdır. Doğal koşullar ulaşımı ve iletişimi sınırlar. Bunun yanısıra, doğanın bu özelliğinden yararlanarak korunmuş olan bu toplulukların doğal ekonomiye bağlı oldukları kadar, iç çözülmeye karşı dirençli aşiret birlikleri biçiminde varlıklarını sürdürdükleri de gözardı edilmemelidir.

Kapitalizmin, Akdeniz ve Ege limanlarından, özellikle doğal zenginlikleri olan ve Anadolu'nun içlerine yol ile ulaşmış bulunan kıyı kentlerden gelişmeye başladığı ve hatta geliştiği gözönünde tutulursa, İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş, ülkenin batısından başlayan burjuvalaşmaya/kapitalistleşmeye, modern anlamda sınıfların oluşumuna ne kadar uygun düşüyorduysa; ülkenin doğusundaki aşiret yapısına, feodal yapılanmaya, gene feodal yapılanmanın dinsel biçimi olarak tarikat kurallarına, özellikle de şeriatla çok sıkı bağları bulunan nakşbendi tarikatına, kısacası, kastlık anlamında sınıflaşmaya, o denli karşıtlık oluşturuyordu.

Tam da İmparatorluğun çözüldüğü, ama Cumhuriyetin henüz ufukta kendini göstermediği ara boşlukta, kimi Kürt liderlerinin, ayrı devlet oluşturmak için İngilizlerin desteğini aradığı biliniyor.

Aynı bölgede, gene İngilizlerin, Ermeniler ve Nesturilerin ayrı devletler oluşturma çabalarını desteklediği, hatta Nesturilere, aynı bölgede bir devlet vaadettikleri de biliniyor.

Kürt liderlerin istemlerinin, bu nedenle, o zaman boşlukta bırakıldığı düşünülebilir. İngilizlerin, daha sonra da, Kürtlerin devlet kurmalarına ya da özerkleşmelerine karşı bir tutum takındıkları gözden uzak tutulmamalıdır.

Ayrı bir devlet kurmak isteyen, ama

İngilizlerin desteğini sağlayamayan Kürt liderlerinin, istenç (irade) ve özlemlerini Şeyh Sait başkaldırısında dile getirdiklerini düşünmek de yanlış olmayacaktır.

Şeyh Sait başkaldırısının sonuçlarına bir bakıma ailesel/sülalesel bir tepki olarak gelişen Nehri baskınında,* İngilizlerin, Kürtlere, (yiyecek ve giyecek gibi) maddi ve ("biz size sahip çıkarız" gibi) manevi destek vermelerini, Türkiye-Irak sınırının, Misakı Milli ile belirlenen sınıra göre değil, İngilizlerin (Kerkük ve Musul'u doğal korumasıyla birlikte, yani kuzey dağlık bölgesiyle içine alacak biçimde) isteğine göre gerçekleştirmek için, Cemiyeti Akvam'ı ve "Cemiyet"in bu amaçla görevlendirdiği kurulu (üç kişilik bu kurul, aynı tarihlerde Ankara ile Musul arasında gidip gelmektedir) etkilemeyi amaçlayan *geçici bir yaklaşma* olarak düşünmek, sanırım daha doğru olacaktır.

Yoksa daha sonra, 1930'da ve 1942'de, İngiliz uçakları tarafından, Barzan aşiret liderlerini, ilkinde aşiretiyle Türkiye'ye, ikincisinde peşmergeleriyle Türkiye üzerinden Sovyetler Birliği'ne sığınmaya zorlaması, yani İngilizlerin, Kürtlerin, Irak'ta sürdürdükleri bağımsızlık ve özerkleşme hareketlerine karşı olmaları, başka türlü açıklanamaz.

19

Cumhuriyetin kurulmasından sonra, Kürteli ve Kafkasya'da nakşbendiliği yaymakla görevli nakşbendi şeyhi Seyit Taha'nın torunu, Kürt Teali Cemiyeti Başkanı ve kısa bir süre Meclisi Mebusan

*Kürtlerin o dönemde en saygın kimliği (nakşbendi şeyhi Seyit Taha Nehri'nin torunu, Şeyh Übeydullah'ın oğlu) Şeyh Abdulkadir'in ve oğlu seyit Mehmet'in Diyarbakır'da idamına tepkinin bir devamı olarak gelişen Nehri'deki tabur ile yöredeki bölüklerin basılması, Şeyh Abdülkadir'in oğlu Şeyh Abdullah tarafından gerçekleştirilmiştir.,

başkanlığı yapmış olan Şeyh Abdülkadir ile, gene aynı nakşbendi tekkesine tarikat yoluyla bağlı Şeyh Sait'in, şeyh ve nakşbendi oldukları için, Cumhuriyete ve laikliğe karşı olmalarını, kendi mantığı içinde, doğal karşılamak gerekir. (Alevi olan ve Zazaca konuşan Kürtlerin bu başkaldırıya katılmadıkları ayrıca belirtilmeli.)

(Burada, soruna, "ulusal" yönden değil, şeriat ile laiklik arasında, tarikat yönelimi açısından, yani "dinsel" yönden değindiğimi özellikle belirteyim.)

İkincisi, hukuksal ve siyasal açıdan, tam da burjuva demokratik devrime tekabül eden Cumhuriyetin niteliği, aşiretin feodal yapısıyla ve tarikatın dinsel kastlaşma biçiminde gelişen feodal yapılanmasıyla karşıtlık oluşturuyordu.

Bunun tarihsel söylemi önemlidir. Şöyle:

Osmanlı-İran sınırı gözönüne alınırsa Türkiye ve Irak tarafında kalan Kürtler, 16. yüzyılda, İdrisi Bitlisi'nin (Mevlana Hâkim İdrisi'nin) çabaları sonucu, Osmanlı İmparatorluğuna, kendi iç işlerinde serbest olmak koşuluyla tabiyet sunmuşlardır. (Türkiye-İran sınırı, esas olarak bu yüzyılda belirlenmiştir. Birinci Dünya Savşından sonra değil!)

Aşiret birimleri ocaklık timarlar olarak, askeri hizmetle yükümlü olmuşlar, ama kendi iç işlerinde tamamen serbest bırakılmışlardır. Yurtluk timarlar, "hükümet" olarak niteleniyor, savaşa kendi alem'iyle katılıyor ve yargı yetkisine (idam dahil) sahip bulunuyordu.

Bir başka deyişle, Kürt (Etrak) beyleri ve aşiret reisleri, Osmanlı padişahı tarafından, üst kast olarak egemenlikleri tanınmak ve iç işlerinde özerklikleri kabul edilmek koşuluyla, Osmanlı tabiyetine girmeyi kabul etmişlerdi.

Ancak dışardan gelecek saldırılara karşı, aşiretler ve beylikler, İmparatorluğun parçası olduğu için savunulur; ve beyler ile aşiret reisleri de, kendileri, İmparatorluğun bir parçası olduğu için İm-

paratorluk birliğini savunurlar.

Timar sisteminin çözülmesiyle birlikte, doğal ki, yurtluk ve ocaklık timarların timar statüleri, yani askeri hizmetin timar biçimi sona erecektir. Düzenli ordunun yanısıra, Doğuda, askeri hizmet Kürt aşiretlerin hiyerarşisine ve nüfus büyüklüğüne göre oluşturulan Hamidiye Alayları içinde yürütülür.

İngilizlerin denetiminde bulunan Hint yolunu, Almanların Berlin-Bağdat demiryoluyla Basra'da; Rusların Bağdat'a inerek Basra'da, İskenderun'a inerek Süveyş'te kesmek istemesi, bölgede, Birinci Dünya Savaşından önce, İngiliz-Alman-Rus çekişme ve çatışmasını hızlandıracaktır. Bu, bölgede, yeni ittifak arayışlarına neden olurken, bir yandan da birlikte yaşayan halkların birbirlerine düşman edilmesine de yolaçacaktır.

19. yüzyılın son çeyreğinde Rusların Ermenilerle ve Dersim Kürtleriyle, İngilizlerin Nesturilerle ve Nehri Şeyhleriyle ilişki kurmak için girişimleri, özellikle hıristiyan topluluklarla ilişkilerini geliştirmeleri, bu egemenlik çekişmesinin yansıyan sonuçları olmak gerekir. Bunun yanısıra, İmparatorluğun, bölgede, daha büyük birlikler bulundurmasına da neden olur.

İmparatorluğun savunmasında, daha çok düzenli orduyla birlikte hareket etmiş olan Hamidiye Alaylarının başında tarikat şeyhleri, Kürt beyleri ve aşiret reislerinin bulunması, İmparatorluğun, bunları, bey, şeyh ve reis olarak ve onurlandırarak tanımayı sürdürdüğünün kanıtıdır. Örneğin Şeyh Seyit Taha'nın oğlu Şeyh Übeydullah, 93 Türk-Rus Savaşına, yüzbinin üstünde Kürt milisle katılır. Daha alt basamaklardaki komutanların, doğal olarak, Kürt beyleri, aşiret ve kabile reisleri olduğu düşünülmelidir.

İmparatorluğa, yani feodal merkezi devlete son veren Cumhuriyet ise, Kürt beyliklerinin, aşiret re-

işlerinin ve şeyhlerin, kendi birimleri ya da bölgeleri içinde de egemenliklerini, özerkliklerini, hukuksal olarak sona erdirecektir.

Beyliklerin, aşiretlerin ve tekkelerin ayrıcalıkları, İsviçre'den alınan Medeni Yasanın özünde varolan burjuva demokratik ilkeler dolayısıyla, yasal olarak sona eriyor; ayrıca, babalık, şeyhlik, dervişlik, seyitlik, dedelik gibi soysal, dinsel ve benzeri feodal üst yapının kişileşmiş kurumlarının varlığına da, devrim yasalarıyla, son veriliyordu.

Bir başka deyişle, kanbağına dayalı feodal birimlerde/topluluklarda, gerek soylu olarak, gerek din/tarikat yoluyla manevi bakımdan olduğu kadar maddi bakımdan da egemen olan üst kastlar ile aşiretin yalnızca üyesi olan ya da aşirete dışardan kabul edilen alt kastlar arasındaki kastsal yapılanma, kastlık sistemini yadsıyan/tanımayan, dinsel/tarikatsal örgütlenmeyi dışlayan burjuva demokratik yasalarla birlikte hukuksal olarak sona eriyordu.

Bu, beylikler ile üyeleri, aşiret reisleri ile üyeleri, tarikat şeyhleri ile üyeleri arasındaki bağımlılık ilişkilerini fiili olarak değiştirmemekle birlikte, İmparatorlukla karşılaştırıldığında ve İmparatorluğun tersine, Cumhuriyetin, beyleri bey, reisleri reis, şeyhleri şeyh olarak tanımamasıyla ayırdedilir.

Şeyh Sait başkaldırısı, bu etkenler yumağı içinde, birarada irdelenmelidir. Yalnızca Kürt ulusal hareketi, yalnızca nakşbendi hareketi ya da yalnızca hilafet ve şeriat hareketi olarak nitelemek, tarihi yanlış yorumlamaya neden olur. Bu da yetmez.

Şeyh Sait başkaldırısının, Lozan'dan sonraya bırakılmış olan Türkiye-Irak sınırının Türkiye ile, Irak'ı manda olarak yöneten İngilizler arasında saptanmasının kararlaştırılması öngününe

rastlaması üzerinde de durulmalıdır.

Şeyh Sait başkaldırısının, bugünkü Türkiye-Irak sınırında, gene nakşbendi tekkesinin (Seyit Taha) bulunduğu yerde, yani Nehri'de ve gene Seyit Taha'nın küçük torunları önderliğinde bir onur sorunu, ya da intikam almak için yinelenmesi, soruna, daha geniş bir açıdan bakmayı gerektiriyor.

Bu nedenle de, sorunun, demokratik yöntemlerle, demokratik kurallara bağlı kalarak tartışılması zorunluluğu vardır.

20

Kürt sorunu, içiçe geçen, birbiriyle kesişen, birbirini örten, kimi etkenlerin sürekli yer ve sıra değiştirdiği, bir sorunlar yumağıdır.

Kürtlerin içinde yer aldığı devletler açısından bakış bile, sorunun karmaşıklığını ve çözümündeki zorlukları duyumsatır. Hele soruna bölgesel ve sistemler arası boyutlarıyla bakıldığında, güçlüklerin daha da çok olduğu sezinlenir.

Bu nedenledir ki, sorun, demokratik kurallar içinde ve tam bir serbestlikle tartışılmadığı sürece, çözümsüz kalır, ya da kaba bir "çözüm", yeni sorunlarını üretmekte gecikmez.

Demokratik çözümsüzlük, kaçınılmaz olarak, demokratik olmayan yöntemler aramaya ve her şeyden önce de şiddeti çözüm olarak yükseltmeye yöneltir. Bugün içinde yaşanılan sorunların nedenini, bir bakıma, baskıların yoğunluğunda olduğu kadar, demokratik çözüm yöntemlerinin tartışılmasının bile tıkalı olmasında aramak gerekir.

Genel oyun, ikiyüz yıldan beri, demokratikleşmeyle özdeşleştirildiği biliniyor. Ama, gene genel oyun, bir baskı aracı olarak mı, yoksa bir özgürleşme aracı olarak mı uygulandığı üzerinde pek durulmuyor.

Genel oy, demokratikleşmenin aracı olarak,

nasıl emekçi sınıf ve katmanların özgürce örgütlenmelerini gerektirirse, halkın anadili Türkçe olmayan kesimlerinin, kendi görüşlerini serbestçe oluşturmasının ve oluşturdukları görüşleri seçimlerde serbestçe gerçekleştirebilmesinin olanağı da sağlanmalıdır. Yoksa, "demokratik" denilen sistemi simgeleyen genel oy, demokratik-olmayan baskıcı özelliğiyle gündemde demektir.

Salt demokratikleşme istemi, ayrılmacı bir tutum gibi, ya da ayrılmacı şiddet yanlılarının örtülü politik tavrı olarak algılanır ve algılatılırsa, burada, ayrılmacı görüşler üzerindeki baskı, demokratikleşme istemini de ayrılmacı görüş olarak içine alarak genişletilmiş olur.

Sistemin gerçek anlamda demokratik olmadığı bir yerde, bir ulusun tüm üyelerinin istençlerini özgürce, yani demokratik kurallar içersinde oluşturmadığı yerde, üstelik istençleri (iradeleri) belirli kalıplara göre preslenmiş ise, bunların verecekleri karar, özgür istençleriyle verilmiş bir karar olamaz. İstençlerini serbestçe oluşturmasının demokratik yöntemleri tıkalı bulunduğu, ulusun anadili Kürtçe olan üyelerinin kendi görüşlerini özgürce oluşturma olanağı bulunmadığı yerde, genel oy, ulusun siyasal istencini (iradesini) doğru yansıtamaz.

Ayrılmacı politikaları benimseyenler de, birarada ve birlikte olmaktan yana olanlar gibi, düşüncelerini açıklayabilmelidirler. Ayrılmacı görüşleri açıklamanın tek yolu, yasal-olmayan (illegal) yol ve tek yöntemi de şiddet olmamalı. Bu nedenle ayrılmacı görüşler de, demokratik yol ve yöntemler içinde kendilerini dile getirmelidir. Bir başka anlatımla, Kürt sorunu konusundaki görüş farklılıkları serbestçe tartışılmalı, görüşler netleşmeli ve bulanıklık giderilmelidir.

Ayrılmacı düşüncelerin yasaklanması, bu düşüncelerin tartışılması olanağını ortadan

kaldırdığı gibi, ayrılma düşüncesi de tek ve biricik çözüm gibi, gündemi belirliyor.

21

Sorunun çözümlenmesinde, iç ve dış "tehlike" varsayımlarından yola çıkmak ya da bu varsayımları temel almak, olsa olsa, korku ve düşman üretmeye yarar. Bu da doğası gereği baskı üretir, şiddet üretir.

Çevremizde beş ayrı dil ya da beş ayrı ırk bulunduğu için Türkiye'nin "tehlike" kuşağında oturduğunu ileri sürmek, komşuları, salt dilleri ve soyları farklı olduğu için, düşman kabul etmek, geleneksel şoven anlayışın ürünüdür. Kürt sorununa, bu "tehlike" kuşağının perspektifinden bakmak, dilleri ayrı olan Kürtlere de "doğal", yani değişmez "düşman" oldukları anlayışından yaklaşmak demektir. Kendi yurttaşını, hem yurttaş ve hem de düşman kabul etmek, onlarca yıldır Türkiye'ye egemen olan düşüncelerin olduğu kadar, baskıcı politikaların da yanlışlığını sergilemesi açısından önem taşır.

Birliği sağlamanın iki yöntemi: biri, baskıya dayalı zoraki birlik; öteki, özgür istence (iradeye) dayalı gönüllü birlik.

Birincisi şiddeti ve eşitsizliği; ikincisi demokrasiyi ve eşitliği gerektiriyor.

Baskının dozunu ve yöntemini yeniden düzenlemek amacıyla üretilen "görüşler", Kürtleri eriterek çözmek düşüncesinden kaynaklanan görüşlerdir. Oysa, İskender'in kördüğümü keserek çözmüş sayılması gibi, Kürtlerin, Kürt olarak kimliklerini yokederek, sorun çözülmüş olmaz, ancak ve olsa olsa Kürt kimliği yokedilmiş olur, ya da yokedilmek istenerek sorun, yeni ve daha büyük sorunlar üretir.

Haziran 1990

SOSYAL-DEMOKRASİNİN solu, kitlesel partisinden yoksun olduğu ya da yoksun bırakıldığı için, hemen her yerel ve genel seçimde sosyalist ve komünistler, hangi partiye oy vereceklerini ya da oy verip vermeyeceklerini tartışırlar.

Bu, bizi, aynı zamanda, sosyal-demokrasi ile daha yakından ilgilendirmeye yöneltiyor.

Sosyal-demokrasi dendiğinde, tek bir sosyal-demokrasi olduğu düşüncesinden hareket edildiğini sanıyorum. Sınıfsal kökeni aynı olmakla birlikte, yönü ve yönelişi birbirine karşıt iki ayrı sosyal-demokrasiden sözedilebileceği gibi, bu iki uç arasında nüans farklarıyla birbirlerinden ayrılan sosyal-demokrat anlayışlardan sözetmek de olanaklı.

Sosyal-demokrasi, sınıfsal kökeni açısından, ideolojisini, küçük-burjuvaziden alır. Avrupa sosyal-demokratlarının uluslararası birliğini oluşturan "Sosyalist Enternasyonal"in "sosyalizm"inden de anlaşılacağı gibi, sosyal-demokrasinin bir başka adı, küçük-burjuva sosyalizmidir.

Proleter sosyalizminden farklı olarak, küçük-burjuva sosyalizmi, sermaye ile emek arasında uzlaşmayı esas alır. Bir esnafı, zanaatçıyı, küçük köylüyü örnek aldığımız zaman, küçük-burjuvanın, emeği ve sermayeyi aynı kişide (çoğu kez ailede) birleştirdiğini de görürüz. Sermayesinin (ya da üretim araçlarının) sahibi olarak bir yanıyla "burjuva", emeğiyle üreten ya da geçimini emeğiyle sağlayan olarak bir yanıyla da "emekçi"dir. Bunun içindir ki küçük-burjuva, emeği sermayesine ağır bastığı ölçüde emekten ve emekçiden yana; sermayesi emeğine ağır bastığı ölçüde sermayeden ve burjuvaziden yana tutum takınır. Burada, emeğin sermayeye ağır basması sözüyle, emeğinin ücreti olarak gelirinin, sermayesinin kârı olarak kazancından fazla olması ya da tersi anlatılmak istenmektedir.

Emek ve sermaye dengesi sürekli değiştiği, yani kimi zaman zenginleştiği ve kimi zaman yoksullaştığı için politik tutumu da o ölçüde değişir. Kimileri zenginleştiği ve kimileri yoksullaştığı için kendi içinde birbirine karşıt eğilimler ve görüşler oluşur. Ekonomik konumu değişken olduğu sürece, o da aynı ölçüde görüş değiştirme olasılığıyla çevrilidir. Doğal ki meta ekonomisinin tam egemenliği altına girmemiş Anadolu'nun kimi yörelerinde, politik tutumlarını, babadan oğula gelenekselleştirerek bir inanç biçiminde sürdürenler, burada, zaman zaman istisna oluşturabilirler.

Genel olarak toplumsal düzeyin düşük olduğu bir toplumda, köylüsü, zanaatçısı, esnafı ve küçük memuruyla, tüm küçük-burjuvazi, göreli olarak yoksuldur. Sınıflaşma hareketinin hızlandığı dö-

nemler, kimi küçük-burjuvaların zenginleşerek burjuvalaşmaya, çoğunun da yoksullaşarak proleterleşmeye başladığı dönemlerdir.

Zenginleşen küçük-burjuvalar, politik bakımdan, burjuvazinin görüşlerine yönelir. Bu, sosyal-demokrasinin belirli bir kesiminin sağa kaymasında da kendini açığa vurur. Ya da sağ sosyal-demokrat eğilim, küçük-burjuva öğelerin önemli bir kesiminin hatırı sayılır ölçüde zenginleşmesiyle güçlenir.

Yaşam koşulları giderek kötüleşen, sermayesini oluşturan toprağı, tohumu ya da tezgahı, alıp sattığı metaı her gün biraz daha azalan, yani yoksullaşma eğrisi içinde bulunan küçük-burjuvalar ise, sol sosyal-demokrat politikanın sınıfsal temelini oluştururlar. Bu kesim, demokratikleşme açısından, emekten ve emekçiden yana tutum takınır, sosyalizme ve sosyalistlere açık olmayı doğası gereği yeğler.

Köylü, zanaatçı, esnaf ile aynı geçim koşullarını paylaşan ücretli ya da maaşlı emekçilerden oluşan sosyal-demokrasinin sınıfsal kitlesi, Türkiye'de, son on yılda büyük bir hızla yoksullaşmıştır. Bu kesimin, ulusal gelirden aldığı pay (oran olarak da) büyük ölçüde azalmıştır. Köylüler içinde topraksız aileler ile az topraklı ailelerin sayısı ve oranı artmıştır. Şanayi kentlerinde faal nüfusun üçte-biri işsizdir. Bir yandan kendi ideolojik örgütünden yoksun bulunduğu için ve öte yandan (önemli ölçüde) kendini öznel olarak küçük-burjuva özlemlerden arındırmamış olan ve bu nedenle de sosyal-demokrasinin önemli oy potansiyelini oluşturan kent ve kır işçilerinin gelirleri, artan toplumsal gönence oranla azalmaktadır.

Kendisinin bir işyeri, tarlası ya da üretim aracı olan emekçilerin gelirlerindeki düşüşün ekonomik ve siyasal nedeni ile işçilerin ücretlerindeki düşüşün nedeni aynıdır. Bunun gibi gerek ekonomik ezilmişlikten, gerek siyasal ve kültürel baskıdan

kurtulmaları da o ölçüde birbirine bağlı ve içiçedir.

Emekçilerin siyasal ve ekonomik örgütlenme özgürlüğü, modern toplumlarda, demokratikleşmenin belirleyici ölçütüdür. Uluslararası para kuruluşları kadar iç sermaye çevreleri de, emekçiler siyasal ve ekonomik örgütlenme özgürlüğüne kavuştuğu zaman, emeğin ulusal gelirden aldığı payın yükseleceğini, buna karşılık içerde sermaye birikiminin yavaşlayacağını, dış borç faizleri ödemelerinin aksayacağını bilirler.

Türkiye gibi üretkenlik düzeyi düşük olan ve yüksek dış borç faizi ödeyen bir ülkede, emekçilerin gelirindeki artış, içerde sermayenin kârını azaltacağı ve dış sermayenin faizlerinin ödenmesini güçleştireceği için, iç ve dış sermaye çevrelerinin, emekçilerin ekonomik sorunlarını sistem içinde çözmenin önkoşulu olan demokratik özgürlüklere kavuşmasına karşı olmaları, doğası gereğidir. Bu nedenle de sosyal-demokratlarla "uzlaşma"larının maddi koşullarının bulunmadığı söylenebilir. Sosyal-demokrasinin sermaye ile bu açıdan uzlaşması ise ancak emekçiler için gerekli olan demokratik özgürlüklerden ödün vermesine bağlıdır.

Avrupa'da, sosyal-demokrasi, kuşku yok ki, emekçilerin maddi ve manevi koşullarının iyileştirilmesinde, demokrasinin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Ne var ki bu ülkelerde emek üretkenliği yüksektir. Emtia ve sermaye dışsatımından (ihracından) sağlanan kâr ve faiz, bu ülkelerin ulusal gelirlerini daha büyük ölçeklerde arttırmaktadır. Dolayısıyla, sermayenin gelirinin miktar olarak artmasının maddi koşulları bulunduğu gibi, emekçilerin ulusal gelirden aldıkları payın da demokratik yöntemler içinde arttırılmasının maddi koşulları vardır.

Avrupa sosyal-demokrasisi ile Türkiye'deki sosyal-demokrasi arasında kuşkusuz temel ortak noktalar vardır. Her ikisi de siyasal görüşlerini sınıf olarak küçük-burjuvaziden alır. Küçük-burju-

vazinin, birinde (Avrupa ülkelerinde) daha kararlı (istikrarlı) ve kazancının yüksek olması ile, ötekinde (Türkiye'de) güçsüz, yoksullaşma sürecinde ve kararsız (istikrarsız) konumda olması, bu iki sosyal-demokrasi arasındaki farklılıkların altlığını oluşturur. Türkiye'de sosyal-demokrasi, Avrupa sosyal-demokrasisine özendiği ve öykündüğü zaman, kendisini ülke gerçeklerinden soyutlamış olur.

Sosyal-demokrasinin yönünü ve eğilimini, yoksullaşma eğrisine çekilen, ulusal zenginleşmeye karşın ekonomik bakımdan yoksullaştığı kadar siyasal bakımdan da baskı altında olan emekçi halkın konumu belirler; ya da belirlediği zaman sosyal-demokrasinin yığınsallaşma ve iktidar olma olanağı vardır.

Cumhuriyet, 16 Ekim 1990

NÜKLEER silahların insanlığı daha büyük ölçüde tehdit etmeye başlamasıyla birlikte, kapitalist (emperyalist) sistem ile sosyalist sistemin bir arada yaşama düşüncesi de gerçeklik kazandı.

Dünya Kapitalist sisteminin komuta merkezini oluşturan Birleşik Devletler ile dünya sosyalist sistemini temsil eden Sovyetler Birliği'nin başı çektikleri iki sistem arasında *saldırı ve savunma* sarmalı içinde üretilen nükleer silahlar, son kırk yıl içinde nicel olarak çoğaltılmakla kalmadı, saldırı yalnızca saldırı olarak kaldığı, yani karşılık görmediği zaman bile saldırı merkezini de içine alacak boyuta ulaştı.

Diyelim Türkiye'deki Birleşik Devletler üslerinden gönderilerek Moskova üstünde patlatılacak

bir nükleer bombanın, yalnızca Moskova'yı değil, üs olarak fırlatıldığı mekânı, yani Türkiye'yi, Sovyetler Birliği'ne komşu ülkeleri, özellikle İskandinav ülkelerini içine alacak kadar etki alanı genişledi.

İnsanlık insanlığın binlerce yıldır biriktirdiği değerlerin yanı sıra kendi öz varlığını yok edecek ölçekte depoladığı nükleer gücün korkusu altına çekilmeye ve bu korkunun bir çeşit tutsağı olmaya başladı. Sistemler arasındaki güvensizlik, yeni nükleer silah üretimine ve yeni silahlar da korkunun büyümesine, düşmanlığın derinleşmesine neden oldu.

Nükleer gücün büyüklüğü, uluslararasındaki sınırların üstünden aşmaya, sistemler arasındaki duvarların rolünü sıfırlamaya da başladı. Çünkü bir ülkeden başka bir ülkeye doğru yüzen radyasyon yüklü bulutlar, ne sivili askerden, ne insanı öteki canlılardan ayırıyor, ne ulusal sınır, ne sistemler arası duvar tanıyor.

Üstelik bu silahları üretmek için gereken fon, kapitalist sistem içinde daha çok gene bu sisteme bağımlı/borçlu ülkeler halklarından baskı altında (daha çok faiz biçiminde) emilen ve acılı yoksullaşmaların bedeli olan sömürüden, sosyalist ülkelerde ise toplumsal gelişme için ayrılan fondan sağlanmaktadır. Kısacası sistemler arası silahlanma yarışının yükü, genel olarak tüm dünya emekçilerinin omuzlarına yüklenmekte, insanlığın gelişmesinin ve gönencinin engelini oluşturmaktadır.

Sistemler arası barışma, insan hakları kavramını, ulusal sınırlardan uluslar üstü bir düzeye, dahası sistemler üstü bir düzeye yükseltiyor. Dünyanın hemen her yerindeki her insan, hangi ırktan, hangi dinden, hangi siyasal ve ideolojik sistemden olursa olsun bir insanın insan olarak haklarını savunma ve koruma konumu kazanıyor. Kısacası doğrudan insanın kendisi belirleyici ol-

maya başlıyor. Bir başka anlatımla insanın gerek yaratılış sürecinde doğadan aldığı farklılıklar, gerek dil ve din gibi tarihsel gelişme süreci içinde edindiği farklılıklar, içinde yer aldığı ulusal ve sistemsel farklılıklar, insan hakları kavramını belirlemiyor, tersine bu farklılıklardan kaynaklanan anlayışlar, genel ve evrensel "insan" kavramı içinde erimeye başlıyor. Bu nedenle de varlığı korunan, hakları savunulan özne, insan olduğu gibi, insana da, içinde var olduğu topluluk, bağlı bulunduğu din, birlikte korunduğu ulus ya da sistem değil, doğrudan insan sahip çıkmaya başlıyor.

Sistemler arası bu barışma, aynı zamanda Birleşmiş Milletler bildirgelerinde ayrı ayrı duran, burjuva demokrasisiyle birlikte oluşmuş ve gelişmiş *kişisel* haklar ile sosyalist demokrasiyle birlikte oluşmuş ve gelişmiş *toplumsal* hakların karşılıklı dengelenmesine, bireysel haklarla toplumsal hakların olabildiğince uyumlu bir bütünleşmesine de altlık oluşturuyor.

Bireysel haklarla toplumsal hakların uyumlu bütünleşmesi sosyalist sistemin merkez ülkesinde (Sovyetler Birliği'nde) başlayan ve bu sistemin çevre ülkelerine (özellikle Doğu Avrupa ülkelerine) yayılarak yaşama geçen sosyalist demokratikleşmeyle daha bir belirginleşti. Ama buna karşılık kapitalist dünya sisteminin çevre ülkelerinde, örneğin Türkiye gibi kapitalist dünya sistemi içinde yer alan ve aynı zamanda bu sisteme bağımlı/borçlu ülkelerde ise demokratik-olmayan ekonomik ve siyasal yapılanmadan demokratik yapılanmaya geçilmedi. Demokratikleşme çabaları dün olduğu gibi faşist yöntemlerle engelleniyor.

Oysa sistemler arası bir arada yaşama, yalnızca sosyalist ülkelerde sosyalist demokrasiye geçişle, yani yalnızca sosyalist ülkelerin halklarının geleceklerini serbestçe belirlemesiyle sınırlı kalmamak gerekir. Aynı zamanda dünya kapitalist sistemi içinde yer alan ve bu sistemin merkez ülkeleri-

ne bağımlı bulunan ülkelerde, burjuva demokrasisine geçilmesi, daha açık bir anlatımla bu ülkelerin de yalnızca biçimsel değil, özü, içeriği bakımından da demokratikleşmesi gerekiyor.

Somutlaştırarak söylemek gerekirse, sosyalist bir ülkede halkın özgür iradesiyle serbestçe geleceğini belirleme, kapitalist sisteme dönüş dahil, kendi sitemini seçmesinin demokratik olanaklarına kavuşması gibi, kapitalist sistem içinde yer alan bağımlı/borçlu bir ülkede de halk özgür iradesiyle geleceğini ve dolayısıyla dilediği sistemi serbestçe belirleyebilmeli, bir başka deyişle sosyalist sisteme de geçebilmesinin demokratik olanaklarına kavuşmalıdır.

Yalnızca sosyalist ülkelerde kapitalizme dönüşün demokratik olanaklarını sağlamak, ama buna karşılık kapitalist ülkelerde sosyalizme geçişin demokratik yollarını kapalı tutmak, dünya ölçeğinde bir demokratikleşmenin değil, olsa olsa dünya ölçeğinde tekelleşmiş sermayenin egemenliğinin yolunu açar.

İnsanlık için sorun, yalnızca ekonomik gönenç değildir. Sermayenin tahakkümü altında erişilecek konfor hiç değildir. Ekonomik gönenç kadar insanın ve insanlığın özgürleşmesidir söz konusu olan. Amaç yönetilen bağımlı bir insanlık değil, kendini yöneten özgürleşmiş bir insanlıktır.

İnsan haklarının sağlıklı biçimde yaşama geçmesi, siyasal yapılanmanın demokratikleşmesiyle olanaklıdır; bu da ekonomik yapılanmanın demokratikleşmesine bağlıdır.

Türkiye örneklenerek söylemek gerekirse sermaye ve servetin tam özgür olduğu, emeğin ve emekçinin demokratik haklardan önemli ölçüde yoksun bırakıldığı bir yapılanmadan, emeğin ve emek sahibi sınıfların da sermaye ve servet sahibi sınıflar kadar *aynı ölçüde* siyasal özgürlüklere sahip olduğu bir yapılanmaya geçilmesi, insan haklarının demokratik bir yapıya kavuşturulmasının

önkoşuludur.

Egemen erk, insan haklarına karşı olduğu için değil de var olan (mevcut) sistemi koruduğu için kimi insan haklarına karşı olduğunu da içten içe duyumsatmak ister. Emekçilerin demokratik haklarına kavuşmasının önkoşulu olmak gereken 141 ve 142. maddeleri, emekçilerin demokratik haklarına karşı olduğu için değil, sistemi korumak için kaldırmaktan kaçındığını da duyumsatmak istemektedir.

İnsan hakları açısından sorun, sosyalizme geçmek için sistemi değiştirmek değil, sistemin baskıcı özelliğini sona erdirerek emekçilerin/sosyalistlerin de siyasal örgütlenmelerinin yasal olanağını sağlamaktır. Halkın, sosyalizm dahil dilediği sistemi özgür iradesiyle seçmesinin siyasal ve demokratik koşullarının tam olarak yaratılmasıdır. Bir başka deyişle, iç egemen güçlerin alt basamaklarından ve özellikle askeri açıdan bağlandığı emperyalist sistemin merkeziyle ittifak içinde oluşturulan baskıcı/faşist yörüngeden, iç ilerici güçlerle dünya ölçeğinde oluşan demokratikleşme sürecinin oluşturmaya başladığı merkezin yörüngesine geçmektir.

Demokratik olmak, doğal ki parlamento, siyasal partiler, genel oy gibi kurumların varlığını gerektirir. Ama parlamento, siyasal partiler, genel oy, toplumun tüm sınıflarına değil, belirli bazı sınıflara açık ve emekçilere kapalı ise, orada ancak biçimsel bakımdan demokrasiden sözedilebilir. Özü bakımından demokratik olmak demek, tüm toplumsal sınıf ve katmanların, toplulukların, ekonomik ve siyasal örgütlenme olanaklarına sahip olması, iradelerini siyasal örgütleri aracılığıyla yaşama geçirmelerinin demokratik ve yasal olanakları bulunması demektir.

Türkiye'de göreli de olsa insan haklarının yaşama geçmesi içte baskıcı ve dışa bağımlı olmaktan kurtulmakla olanaklıdır. Bundan, insan hak-

ları ihlallerinin sistemin kendisinden kaynaklandığını gözardı ettiğimiz anlamı çıkarılmamalıdır. Sistemin kendisinden kaynaklanan ihlallerin, sistem (kapitalist sistem) değişmeden de belirleyici ölçüde önlenmesinin olanakları bulunduğu unutulmamak gerekir.

Özet olarak söylemek gerekirse, kişisel ve toplumsal anlamda insan hakları ihlallerini, sistem içinde önleme olanağı vardır. Bu, kendisini ülke ölçeğinde olduğu kadar, içerisinde yer aldığı sistem içinde ve sistemler arası anlamda uluslararası ölçekte zorunluluk olarak duyumsatmaktadır.

Cumhuriyet, 8 Eylül 1990

IRAK'IN, Kuveyt petrolünün yeni sahibi olmak ve Ortadoğu petrolleriyle ilgili olarak İngiliz ve Amerikan paylarını yeniden paylaşmak istemesi, Birleşik Devletlerin, askeri dayatmasıyla karşılaştı.

Çünkü, petrolün ekonomik değerinin yanı sıra stratejik önemi, devletler ve özellikle sistemler arası dengeleri yakından etkiliyor. Stratejik üstünlüklerini, önemli ölçüde, ellerinde bulundurdukları ya da denetledikleri petrol ile sağlamış bulunan gelişmiş kapitalist ülkeler, petrol üreten ülkeleri ve bölgeleri daha yakın takibe almayı bunun için sürdürüyorlar.

Irak ile İran'ın, sahip oldukları herhangi bir petrol kaynağının kendi aralarında şu ya da bu biçimde yeniden paylaşılması için savaşmalarına,

bu iki ülkeyi ilgilendiren bir sorun olarak bakıldığı belleklerde. Hatta, aynı devletler, bu iki ülkeye ayrı ayrı silah satarak, hem savaşın sürmesine olanak ve hem de savaştan çıkar sağladılar. Irak'ın Kuveyt petrollerinin sahibi olmak istemesi ise, emperyalist paylaşımı ve emperyalist ülkelerin prestijini gündeme getirdiği için, tepki farklı oldu.

Bölgede yer alan ve özellikle de Irak ile sınır komşusu olan Türkiye'nin bu bunalımdan etkilenmemesi olanaksızdı. Bunun yanı sıra bu etkilenmenin, Türkiye'yi yeni bir bunalıma çekip çekmeyeceği kadar, içinde bulunduğu güncel bunalımdan çıkmasına olanak sağlayıp sağlamayacağı da tartışılmaya başlandı.

Bu tartışmaları özü ve niteliği bakımından iki grupta toplamak olanaklı.

Türkiye'nin bağımsızlaşmasını ve demokratikleşmesini isteyenler, doğal ki Körfez bunalımında da bağımsız bir politika izlenmesini savunuyorlar ve ancak bölgenin demokratikleşmesi doğrultusunda etkin olmak istiyorlar.

Ülkenin çıkarlarını, özellikle de Birleşik Devletler'in çıkarlarıyla özdeşleyenler ise kapitalist dünya sisteminin ve özellikle de Birleşik Devletler'in çıkarlarını koruyarak, ülkenin çıkarlarını koruma yolunu seçiyorlar.

50'li yıllarda Türkiye, Kore'de, "hür dünya" başlığı altında Birleşik Devletler'in yönlendirdiği dünya kapitalist sistemi cephesinde yer alarak, Birleşik Devletler'den 200 bin dolar borç alma olanağı bulmuştu. Gene 50'li yıllarda çıkarılan Yabancı Sermaye Yasası, Petrol Yasası gibi yasalarla, Sinop Radarı ve İncirlik Üssü gibi üslerle, demokratik ve reformcu hareketleri de dünya komünist saldırısının bir parçası olarak niteleyen Dolaylı Saldırı Anlaşması gibi ikili anlaşmalarla, Türkiye, özellikle Birleşik Devletler'in (Ortadoğu başta olmak üzere) bölgedeki çıkarlarını ve hegemon-

yasını korumayı, kendi yazgısıyla özdeşlemiş gibiydi.

Bir başka deyişle "külli irade"sini belirleyen, kapitalist sisteme kumanda eden Birleşik Devletler'di. Dolayısıyla Türkiye, Körfez dahil, bölgeyi ilgilendiren konularda, ancak "cüzi irade"sini kullanma serbestliğine sahip duruma getirilmişti.

Doğal ki bu konum, özellikle kapalı kapılar ardında imzalanan ikili anlaşmalarla oluşturulmuştu.

Yıllarca sonra bile, bu anlaşmaların bağımlılığından kurtulmak için savaşım veren nice insan işkenceden geçirildi, nice insan işkencede öldürüldü, nice insan idam edildi, nice insan bugün de aynı nedenle cezaevlerinde çürütülüyor.

Dün olduğu gibi bugün de "komünizm gelecek" korkutmacasıyla, Türkiye'de egemen erk, kapitalist dünya sistemini savunarak, kendini ve erkliğini koruyor.

Bugün siyasal erkin *biçtiği*, kırk yıldan bu yana *ekiliyor*.

Bu bağımlı yapılanmanın oluşmasında ilk sırada rolü bulunanların, bugünkü siyasal iktidardan, bağımsız bir iktidar gibi davranmasını istemeye hakları olmamak gerekir. Bu bağımlılığın izleyicisi ve sürdürücüsü bir iktidarın da, ülkenin çıkarlarını, Birleşik Devletler'in ve onun müttefiklerinin çıkarlarını savunarak koruması, doğası gereğidir.

Birleşik Devletler'in, Ortadoğuda, petrol üzerindeki egemenliğini korumayı, şeyhliğe/şeriata dayalı feodal/monarşist sistemlerin varlığıyla özdeşlemesi, aynı zamanda, bölgede demokratikleşme hareketlerine nice yıldır soluk aldırmamasının nedeni oldu. Halk içinde uç veren en sade demokratik hareketler, gücünü emperyalist ittifakla pekiştiren şeyhlikler ya da krallıklar tarafından kanlı bir biçimde boğuldu.

"Hür dünya"nın temsilcisi Birleşik Devletler'in,

Kuveyt'teki petrol paylaşımının olduğu kadar, bölgedeki monarşik yapılanmanın, işgal öncesi duruma getirilmesini dayatması, bu bakımdan anlam taşıyor.

Birleşik Devletler, kendi çıkarlarını, temsil ettiği sistemle birlikte korurken, bunun aynı zamanda, "bağımsız" bir devletin varlığını korumak olarak da algılanması, ona uluslararası hukukun koruyucusu görünümünü veriyor. Saldırgan imajın yerini, koruyucu imajı alıyor. Fotoğrafta, dünya jandarması üniformasıyla değil, bu üniforma üstüne giydiği dünya yargıcı cübbesiyle görünüyor. Ama biraz dikkatle bakıldığında, fotoğrafta, "bağımsız" bir devletin korunmasının ardında, çağa aykırılaşmış, dünyada "nesli" tükenmiş, şeriata dayalı şeyhlik ya da krallık sistemlerinin de korunduğu, korunmasının sürdürüldüğü flu da olsa görülüyor. Yani fotoğrafta iki görüntü üstüste duruyor.

Genel olarak dünya demokratikleşme hareketi savunuluyorsa, bölgede, şeyhliğe dayalı feodal krallıkların yerini demokratik devletler, kulluk ya da yarı-kölelik (serflik) sisteminin yerini özgür yurttaşlar topluluğu almalıdır. Kuveyt'in demokratikleşmesine ve bununla birlikte Ortadoğu'da demokratikleşme devinimlerine başlangıç oluşturması bakımından, bu bunalım, bir uyarı olmalıdır. Bunu kabile ve tarikat birliğinin henüz yeterli ölçüde çözülmediği Arap ülkelerinde, demokratikleşmenin, bir başka deyişle uluslaşmanın daha uzun yıllar alacağını bilerek söylediğimizi belirtelim.

Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ve ilhak isteğinin, emperyalizme karşı, demokratik ve bağımsızlıkçı bir halk hareketi olarak nitelendirilmesi olanaksızdır. Kimliğinde Halepçe katliamının damgası olanlar, halk hareketlerine olduğu gibi, demokratik hareketlere de liderlik ve öncülük edemezler.

Türkiye, bölgede, demokratikleşme doğrultusunda emperyalist hegemonyanın pekiştirdiği feo-

dal/monarşik sistemlerin çözülmesini hızlandıracak bir rol oynadığı zaman, insan haklarını, içerde ve bölgede yaşama geçirme doğrultusunda ilerici ve demokratik bir işlev yapmış olur.

Bugünkü siyasal erkin, bölgede emperyalist egemenliği güçlendirici ve feodal/monarşik yapılanmaları pekiştirici bir tutum içinde olduğu, ya da izlediği yöntemin dolaylı da olsa böyle bir gerici sonucu doğuracağı düşüncesindeyiz.

Türkiye'nin savaşa şu ya da bu biçimde sokulması, Türkiye'ye yalnızca saldırgan bir nitelik kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda, yeni bir dünya savaşının yolunu açacak sonuçlar da doğurabilir. Saldırganların yol açtıkları dünya savaşlarının sonuçları kadar, saldırganların yazgılarının ne olduğunun anımsanmasında da yarar var.

Cumhuriyet, 18 Eylül 1990

BİRLEŞMİŞ Milletler tanımına göre işkence, bir insana bilerek maddi ya da manevi ağır acı vermek ya da eziyette bulunmaktır. Aynı tanıma göre işkence, bilgi ya da itiraf sağlamak, cezalandırmak, gözdağı vermek ya da bir şeye zorlamak amacıyla ya da herhangi bir ayrımcılığa dayalı bir nedenle yapılır. Gene bu tanımda, işkencenin, bir resmi görevli ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması, oluru ya da izniyle yapıldığı belirtilir.

İşkence yapan ya da yaptıran resmi görevli ile devlet, işkence gören ile yurttaş ya da genel olarak birey belirtilmiştir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler tarafından benimsenen ve Türkiye'nin de onayladığı İşkenceye Karşı Sözleşme, devletin yurt-

taşlarına işkence yaptığını ya da işkencenin devlet tarafından yapıldığını esas alarak devletin işkence yapmasını engellemeyi amaçlayan bir sözleşmedir.

Devlet, ulus ölçeğinde toplumsal birliğin üst ve egemen iradesi olarak algılanırsa, devleti belirleyen irade, burada resmi görevlinin kendisinde kişileşmiş biçime bürünür. Resmi görevli olarak kişi, yurttaşı olan kişi ya da kişilere ağır acı verecek maddi ve manevi olanakları, ya devletten sağlamıştır ya da devlet ona sağlamıştır.

İşkence yapan ister "resmi" görevli olsun, ister resmi görevli gibi davranan biri olsun, işkence gören tarafından, herhangi bir kişi olarak değil, devletin gücünün bir temsilcisi olarak algılanır. Bu önemlidir. Çünkü işkence gören kişi, kendisine işkence yapan kişide, kendisi gibi eli, dili, aklı büyüklüğünde gücü olan birini ya da birilerini değil, onun ya da onların içinde temsil edildiği kurumu ve bu kuruma varlık veren devleti ve devletin gücünü görür.

Dolayısıyla işkence yapan polis ya da polisler de kişi olarak değil, devletin ve devlet gücünün temsilcisi olarak işkence yapılacak kişinin karşısında yer alırlar. İşkence görenin fizik gücünün, o anda kendisine işkence yapanları durdurmaya yetecek olması, fazla bir anlam taşımaz. Çünkü işkence görenler, işkence yapanları haklı olarak devletin baskıcı gücüyle özdeşlerler.

İşkence iddialarının tüm engelleri aşarak kanıtlanabilmesi halinde, işkenceyi bizzat yapan polisin ya da polislerin, şöyle ya da böyle cezalandırıldığı biliniyor. Ne var ki polisin kendiliğinden ve salt kendi iradesiyle ya da istisnai olarak işkence yapmadığı da biliniyor.

Polisin kendiliğinden ve keyfi olarak attığı tokat ya da benzeri bir fiil, kuşku yok ki olağan sayılamaz. Ama bunu, belli bir sonuç elde etmek amacıyla yapılan ve o ölçüde gizli yürütülen işken-

ceden ayırmak gerekir. Çünkü ikincisinde, resmi görevli olarak polis, şu ya da bu amaçla ve bu amaçları elde edene değin işkence yapmak için görevlendirilmiştir.

Bu durumda bir polis, yalnızca polis olduğu için değil, ancak ayrıca belli bir seksiyonda ya da bölümde görev aldığı için işkence yapabilir, işkence yapma olanağına sahip olur.

Kendilerinden sağlanmak istenen bilgi ya da itirafın önemine, gözdağı verilmek istenen kişinin toplumsal konumuna göre işkencenin yoğunluğunun değişmesi ya da kimi kişilere işkence yapılmamış olması, işkencenin istisnai olduğunun kanıtı olarak gösterilemez.

İşkencenin, yer, araç, yöntem, kadro ve süreklilik bakımından gizli de olsa kurumlaşması halinde, bu kadrolar içinde yer alan kimi kişileri işkenceden sorumlu tutmak, ama işkenceyi de içeren bir amaçla bu kadroları oluşturanları, bu amaçla yer ve araç sağlayanları, yöntem belirleyenleri ve geliştirenleri sorumluluktan yalıtmak, işkencenin devam etmesini istemek demektir.

Dolayısıyla, işkenceden bir ya da birkaç polisi mahkum etmek, işkence yapan bu resmi görevliye olur veren, izin veren öteki resmi görevli kişileri sorumluluktan dışlamak ve hele ilgili bakanlığı ve siyasal iktidarı işkencenin sorumluluğundan yalıtmak, işkenceyi gizlemenin örtülü yöntemleri olmak gerekir.

Askeri yönetimlerin egemenliğinin bir uzantısı olarak devlet erki içerisinde özerkleşmiş kimi birimlerin, siyasal iktidardan bağımsız olarak işkenceyi sürdürdüğü durumlar olabilir. Siyasal iktidarın, devlet erki içersinde özerkleşmiş bir birimin işkenceyi üstlenmesini içten içe benimsemiş olabileceği ya da böyle bir birimin işkenceyi yönetmesini önleyemediği düşünülmelidir. Devlet erkine tam egemen olmadığı ya da olamadığı böyle durumlarda da siyasal iktidar, kendini işkence so-

rumluluğundan yalıtamaz.

Ülkemizde işkencenin farklı iki boyutuna değinmekte yarar var:

Bunlardan geleneksel ve kesintisiz olanı, işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan (cinayet, hırsızlık, gasp gibi) adli suçlardan dolayı itiraf sağlamak ya da bilgi almak için yapılan işkencelerdir.

Siyasal/ideolojik anlamda işkence ise, ideolojik etkinliklerin gelişmesi ölçüsünde dönem dönem gündeme gelmiş ve faşist yöntemlerin toplumsal ve siyasal yapılanmayı kuşatması ve egemenliği altına alması ölçüsünde, sürekli bir durum almıştır. Özellikle 12 Mart 1971'le birlikte, sorgulama yöntemi olarak işkence yoğunlaşmıştır. 1973 seçimlerinden sonra büyük ölçüde geriletilen işkence, 1978'lerde yeniden hızlanarak günümüze değin aralıksız ve artarak sürmüştür. Yalnızca 12 Eylülden günümüze bakarsak, sorgulama, dolayısıyla işkence yapmakla görevli kadrolar sık sık değişmiş, ama işkence sürekli olarak devam etmiştir. Yalnızca bu bile işkencenin bir istisna olmaktan çıktığını, *sistemin ayrılmaz bir parçasına dönüştüğünü* kanıtlamaya yetecek niteliktedir.

İşkence görenlerin ideolojik kimliklerine bakıldığında, işkencenin kendisinin de karşıtı ideolojilerden kaynaklandığını düşünmek gerekir. Bu anlamda da işkence ideolojiktir. Sorgulama yöntemi olduğu kadar, karşıt görüşteki kişinin direncini kırmak, kimliğini sarsmak, kişiliğini dağıtmak, bedenini çökertmek, toplumsal korkuyu beslemek, egemen güçlerin egemenliğini daha da pekiştirmek amacıyla yapılmaktadır.

İşkencenin gözaltında ve sorgulamanın bir parçası olarak yapıldığı gözönüne alınırsa, gözaltındaki sorgulama sırasında yapılan işkenceden, kişinin gözaltına alınarak sorgusunun yapılması emrini veren makamın da ya işkencenin yapılmasına izin vermekten ya da işkenceyi önlememiş ol-

maktan sorumlu olması gerekir. Ve bu sorumluluğu araştırmaktan sorumlu olan da siyasal iktidardır.

1 Şubat 1990'da, yani Türkiye dahil Avrupa topluluğu ülkeleri tarafından onaylanan İşkenceye Karşı Sözleşme'nin yürürlüğe girişinin birinci yıldönümünde, basına ve kamuoyuna İHD Ankara Şubesi olarak açıkladığımız *İşkence Raporu Ankara 1989*'u irdeleyen biri, Ankara'da, bir yıl içinde, belgeli ve anlatımlı 37 işkence olayının varlığını, gözaltına alınanların çoğunun işkence gördüğünü ve büyük bir kısmına iz bırakmayacak yöntemlerle işkence yapıldığını ya da bunların işkence izleri iyileştikten sonra adli tabipliğe çıkarıldığını anlamakta güçlük çekmeyecektir.

Demokratik bir hukuk devletinde, böyle bir yayını, parlamento başta olmak üzere siyasal partilerde ve özellikle muhalefet partilerinde, basında, demokratik kitle örgütlerinde ve kamuoyunda tartışmak, belgelerin yönlendirdiği doğrultuda sorumlular hakkında soruşturma açılması için çaba harcamak gereklidir.

İşkence, kanıtlarıyla ve basılı olarak açıklandığı zaman, işkencenin takipçisi olmak ve sonuç alınana kadar çaba harcamak gerekir. Doğal ki işkence ülkede gerçekten önlenmek isteniyorsa. Doğal ki tüm sorunların çözümünün ve çözüm yöntemlerinin demokratik olması isteniyorsa. Çünkü işkence bir şiddet yöntemidir. Kimi yurttaşları olası şiddet yöntemlerinden vazgeçirmek amacıyla onları şiddetin tehdidi altında tutmak, demokratik bir yöntem değildir. Resmi görevlilerin şiddet uyguladığı bir ülkede, devletin demokratik yöntemlere bağlı kaldığını söylemek, hele hukuk devletini şiddet uygulayarak korumayı sürdürmek, çelişkiden başka bir şey değildir.

Cumhuriyet, 18 Haziran 1990

TBKP Yöneticileri Sargın ve Kutlu'nun iki yıldan fazla süredir tutuklu bulundukları cezaevinde ölüm orucuna zorlanmış olmaları, ülkede uygulanan siyasal sistemin baskıcı özelliğini sergiliyor.

Demokratikleşmenin "genel oy" hakkıyla özdeşleştiği ikiyüz yıldan beri (1789) biliniyor. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde devrimcilerin, sosyal-demokratların yoğun çabaları sonucu, genel oyun, bir aldatma aracı olmaktan çıkarılarak bir özgürleşme aracına dönüştürüldüğü de biliniyor.

Genel oyun özgürleşme aracı olması demek, siyasal/ideolojik açıdan, emekçilerin örgütlenebilmesinin önündeki yasal engellerin kaldırılması demektir. Emekçilerin siyasal ve ideolojik örgütlenmesinin yasaklandığı, siyasal partileşmenin

sosyal-demokrasinin soluna kapalı olduğu genel oy ya da genel seçim, özgürleşmenin değil, emekçi yığınlar üzerindeki baskıyı gizlemenin bir aracı olmuştur.

Elli yıla yakın siyasal deneyimin, 141 ve 142. maddeler kaldırılmadan, baskıcı sistemden gerçek anlamda demokratik sisteme geçebilmenin olanağı olmadığını kanıtlamış olması gerekir.

Ne var ki, siyasal iktidarlar ve siyasal egemen güçler, özellikle de son yıllarda, sosyalist ve komünistlerin parti kurmalarını önlemek için değil, legal (yasal) parti kurmalarını engellemek için 141 ve 142. maddelerin kaldırılmasına karşı olmuşlardır.

Nitekim, 141 ve 142. maddeler, devrimcilerin örgütlenmesini hemen hiçbir dönemde önlememiş, ama onları illegal örgütler oluşturmaya dolaylı da olsa zorlamıştır.

Bunun nedeni açıktır. Siyasal iktidarların temsil ettiği egemen güçler, devrimcilerin örgütlenmesini değil, yasal (legal) örgütlenmesini tehlikeli bulmuşlardır. Louis Napoléon Bonaparte'ın Başbakanı ve Adalet Bakanı Odilon Barrot, bundan birbuçuk yüzyıl kadar önce (1849'da), düzen partileri adına, sosyal-demokratların, devrimcilerin, legal yollarla güçlenmesi karşısında, "yasallık (legalite) bizi öldürüyor" diye nasıl umutsuzca bağırıyorduysa, bugün de siyasal iktidarın ilgili bakanları, devrimciler için yasallığın (legalitenin) baskıcı sistemi bir ölçüde de olsa söndüreceğini sezmenin bilinciyle, 141 ve 142'yi içten içe korumayı sürdürüyorlar.

141 ve 142. maddelerin kaldırılmamasının bugün başlıca nedenlerinden birinin, devrimcilerin legalleşme yollarını tıkamak, onları yeraltında tutmaya ya da yeraltına çekmeye zorlamak olduğunu düşünmek pek de yanlış olmayacaktır. Yeraltının, yani illegal örgütlenmenin kendisi yasal olmadığı gibi, yöntemlerinin yasadışı olacağını

düşünmek de o denli olağandır.

Yasadışı yöntemler, akla gelebilecek her türlü şiddeti de içereceği için, şiddet hareketine katılmamış devrimcileri de, provokasyonlarla yaratılacak şiddetten ya da kargaşadan sorumlu tutmak o ölçüde olanaklı olacaktır.

Yasallaşma çığlığı geri çevriliyorsa, bu, özellikle bugün egemen siyasal güçlerin, solun yasallaşmasından kaygı duydukları içindir. Ama bu tutum, demokrasinin iç mantığına aykırıdır. Yasadışılığı, şiddeti, yasallaşma adına zorlayan bir mantıktır bu.

Sargın ve Kutlu'nun ölüm orucu, somut olarak genel oyun, baskıcı sistemin bir aldatmaca olmaktan kurtarılmasını ve özgürleşme aracı olmasını çığlıklıyor. Bu, 141 ve 142. maddelerin kaldırılması, yani emekçilerin elli yıldan fazla bir zamandan beri örgütlenmeleri önündeki yasal engellerden kurtulmaları demektir. Genel oy ya da genel seçim, ancak o zaman özgürleşme aracına dönüşebilir ve ülke uzun erimli bir soluk alabilir.

Cumhuriyet, 23 Nisan 1990

İÇERDEKİ GAZETECİLER VE AÇLIK GREVİ

ÇANAKKALE ve Bartın cezaevlerindeki gazetecilerin başlattığı açlık direnişi, 141 ve 142'nin tartışılmasını yeniden gündeme getiriyor.

Kimi yetkili çevrelerin, bunların "gerçek" anlamda gazeteci olmadığını, kimi illegal örgütlerin yayın organlarının yazı müdürleri olduklarını, kulaklara fısıldadıkları biliniyor. Bununla duyumsatılmak istenen şu: "Bu örgütler şiddet örgütleri. Bunlar da düşünce suçlusu değil."

Eskilerin deyişiyle neşteri, tam da buraya vurmak gerekiyor.

Türkiye, bugün, niçin insan hakları ve demokrasi açısından "geri" bir ülke olarak "gelişiyor"? Çünkü 141 ve 142, yalnızca sosyalizmin öğrenilmesini engellemedi, ülkenin demokratik olmayan yapılanmasının medyasını oluşturdu. Toplumu, sınıfsal ve düşünsel olarak sürekli kutuplaştırmakla kalmadı, baskıcı bir sistemi de "demokra-

tik" yaşamın ayrılmaz öğesine dönüştürdü. Solun özgürleşmesi, yani gerçek anlamda demokratik bir toplum olmak, topluma, sürekli olarak bir "tehlike" olarak algılatıldı.

141 ve 142, Türkiye'nin karabasanıdır. Demokratikleşmenin önündeki belirleyici engeldir. özgürleşmenin engelidir. Baskıcı bir toplum olmanın dayanağıdır. Ülkenin, bağımlı ekonomik yapılanmaya sürüklenişinin ardında 141 ve 142'nin olumsuzlukları gizlidir. Dış sermayenin bir eklentisi ve tamamlayanı olarak bağımlı ekonomik yapılanmadan özerk bir yapılanmaya yönelmemenin ardında, 141 ve 142'nin neden olduğu bilimsel erozyon gizlidir. Çağını kavramaktan yoksun düşünce cüceliğinin, fikir kısırlığının ardında, gene bu maddelerin baskıcı etkisini aramak yanlış olmaz.

Gazetecilerin açlık grevi, kişisel değil toplumsal sorunlardan kaynaklanıyor. Demokratikleşme özlemlerinin ağır bastığı bir dönemde demokratik olmayan, faşist kökenli ve kimlikli bir baskılanmayı, yeni bir boyutta dile getiriyor.

Zamanlaması da haklılığını pekiştiriyor. TBKP yöneticilerinin 141 ve 142'nin kaldırılması amacıyla başlattıkları ölüm orucu, bu maddelerin ilgili bakanlıkça gündeme alındığına ilişkin haberler nedeniyle sona erdirildi. Ne var ki siyasal iktidar, 141 ve 142'yi gündemden uzaklaştırmaya, yani yeniden bu maddelerin bulundurulduğu soğutucuyu çalıştırmaya başladı. Oysa, 141 ve 142 açısından, gündemde bulunan "acil" iki sorun daha vardı:

Birincisi, on yılı aşkın bir süredir içerde bulunan 141 ya da 142'den hükümlü olanların, bu maddelerin kaldırılmasıyla birlikte tahliyeleri; ikincisi, giderek artan gözaltı, işkence ve tutuklamalarla kendini duyumsatan baskının, gene bu maddelerin aldırılmasıyla önemli ölçüde sona ereceği beklentisi.

Örneğin İHD Ankara şubesi'nde toplanan 18

Mayıs 1990 günlü bilgilere göre Ankara Merkez Cezaevi'nde, sol siyasal tutuklu sayısı, sıkıyönetimin kalkmasından bu yana ilk kez 50 sayısını aşıyor ve 174'e yükseliyordu. Nevruz günü Gösteri ve Yürüyüş Yasası'na aykırı etkinlikten tutuklu bulunan 21 kişinin dışındakilerin tümü 141, 142'den tutukluydular.

Bu baskılama, 141 ve 142'nin varlığından kaynaklanıyor. Kaldırınız 141 ve 142'yi, illegallikle suçlanan nice kişi, ya legal-yasal bir konumda olacak ya da yasal örgütlerden biri içinde yer alacak. Bu, tümünün yasallaşacağını ya da tümünün yöntem olarak şiddeti bırakacağını söylediğimiz anlamına gelmemeli. Ama, şiddeti olduğu kadar, örgütlü şiddeti mahkum edecek yeteri kadar yasa maddesi var. Tüm ilerici devinimleri (hareketleri), örgüt olarak ve bu örgütleri de şiddet örgütü olarak niteleyerek baskıyı, istendiği ölçüde yaygınlaştırıp yoğunlaştırmak demokratik bir yöntem olamaz. Bir başka deyişle 141 ve 142, ülkede, ilerici emekçiler üzerindeki baskıyı, günün değişen koşullarına göre öznel ve keyfi olarak arttırmanın olanağını sağlamıştır. Böyle bir hukuk devleti olamaz.

Eğer baskıcı bir toplum olmaktan çıkmak isteniyorsa, siyasal baskı aracı olarak uygulanan işkenceye son verilmek isteniyorsa, düşüncelerin serbestçe açıklanmasının ve örgütlenmesinin güvenilir ortamı sağlanmak isteniyorsa, kısacası, demokratikleşme ve özgürleşme doğrultusunda ciddi adımlar atılmak isteniyorsa, 141 ve 142 kaldırılmalıdır. Bu yasaların kaldırılmasından boşluklar doğması olası değildir. Ancak geleneksel olarak ülkeyi, baskıcı yöntemlerle yönetmeye alışmış olanlar, 141 ve 142'nin kaldırılmasından doğacak boşlukların baskı yapma özgürlüğünü sınırlayacağını düşünerek tedirgin olabilirler. Ama, kendisi gibi düşünmeyeni gece yarısı yatağından almak, gözlerini bağlayıp işkencehaneye atmak, en iğrenç işkencelerden geçirmek özgürlüğü dönemi kapan-

malıdır. Yeni düşüncelere yakınlık duyan ortaokul öğrencisinin saçını kazıyıp bileklerini zincirleyip zindana tıkmak, farklı şeyler düşünebilmesi için "kaçık" olması gerekir anlayışıyla akılhastanesine göndermek özgürlüğü de tarihe gömülmelidir. Bütün bunlar için de 141 ve 142 kaldırılmalıdır.

Cezaevindeki gazeteciler, açlık grevleriyle kulaklara üflenen ünlem ve soruları açığa çıkarmaktadırlar.

Sorumlu müdürlüklerini yaptıkları yayınlar, şu ya da bu örgütün yayın organı olsa da gazetedir ya da dergidir. Şiddetin değil düşüncenin aracıdırlar. Hüküm, yani 101 yıl, 74 yıl, 141 yıl, bu nedenle yani düşüncelerden dolayı verilmiştir. Soru ve Ünlem yanyanadır:

Birincisi, özellikle bugün varsa bu örgütler niçin legal değil? 141 ve 142 kalkmış olsa bunların yasal olmayan bir yönü olmayacak!

İkincisi: madem ki bu dergiler-gazeteler, yasal olmayan şu ya da bu örgütün organı. Yazı müdürü, örgütün üyesi ya da yöneticisi olarak yargılanabilirdi. Böyle bir kanıt yok ise bugün, hükmü kesinleşmiş davalar için bu tür yorumlar yapmak doğru bir yaklaşım değildir. Ama bundan önemli olan, bu insanlar, örgüt üyesi ya da yöneticisi olarak yargılanmış olsalardı, hepsinin cezası tamamlanmış olacaktı. İllegal bir örgütün yöneticisi olsalar 8-15 yıl, üyesi olsalar 5-12 yıl hapis cezası alacaklardı. Bir örgüt üyesine, on kez örgüte üye olmaktan ceza verilemez, çünkü bir insan, bir örgüte on kez giremez. Ama bir insana, on yazıdan on kez aynı ceza yinelenerek verilebilir.

Ceza verilirken bu insanlar gazeteci ve yazar olarak kabul edilmiştir; ne var ki cezalar tartışılırken örgüt üyesi olarak düşünülmektedirler. Olmaz öyle şey.

Binlerce insan bu maddelerden gözaltına alındı.

Binlerce insan bu maddelerden işkence gördü.

Nice insan işkencede yaşamını yitirdi.

Nice insan onlarca yıldır bu maddelerden içerde.

Lütfen beyler, gerçekten "iş bitirici" iseniz, yıllardır elinizde evirip çevirdiğiniz şu işi bitiriverin.

Cumhuriyet, 5 Haziran 1990

ULUS, ULUSLAŞMA, DEMOKRATİKLEŞME

Yazarın, uluslaşma ve demokratikleşme sorunlarını, anadillerin oluştuğu toplumsal birimler ile çağdaş ulus birimi arasındaki ilişki ve çelişkilerle içiçe irdelediği özgün bir denemesi.

Kimi tarihsel olaylara değinilmekle birlikte, çalışmasını sürdürürken yazar, kendi birikimiyle yetiniyor. Bir başka anlatımla, bu çalışma için kaynak, belge ve materyal taraması yapmıyor. Bağlı kaldığı marksist çözümleme yöntemini uygularken de, benzer bir yol izliyor. Kuşkusuz önbilgileri ve biçimlenmiş vargıları olmakla birlikte, sonuçlarını önceden programlamadan, bir arayış süreci içinde geliştiriyor yazısını. Bu nedenle de son biçimini almamış bir çalışma olarak nitelendirildiği zaman, bunu yadırgamayacağı kanısında.

Çözümlerin aranışında, düşüncelerin açıklanmasında kendisi dayatmacı olmadığı gibi, sorunlar da, dayatmacı yöntemler dışlanarak irdeleniyor.

Yazar, bu denemesinde, aynı zamanda, insanların birbirlerini öldürmeden, ama onurlu bir biçimde sorunlarını çözebilmesinin yolları olup olmadığını sonuna değin aramaları gerektiğini içten içe duyumsatmak istiyor.

THG
0236883
HZB